

**Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích
Pedagogická fakulta
Katedra anglistiky**

Diplomová práce

Slovní zásoba v učebnicích angličtiny pro 2. stupeň ZŠ

**Vocabulary in English Textbooks for Second Level of Primary
Schools**

Autor: Jitka Chromečková, AJ-NJ ZŠ, 6. ročník

Vedoucí diplomové práce: PhDr. Lucie Betáková, MA, Ph.D.

Rok odevzdání: 2007

Prohlášení: Prohlašuji, že jsem diplomovou práci na téma Slovní zásoba v učebnicích angličtiny pro 2. stupeň ZŠ vypracovala samostatně s použitím pramenů uvedených v bibliografii.

V Českých Budějovicích dne 26.4. 2007

Jitka Chromečková

Prohlašuji, že svoji diplomovou práci jsem vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své diplomové práce, a to v nezkrácené podobě elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách.

26. 4. 2007

Jitka Chromečková

Poděkování: Tímto bych chtěla poděkovat vedoucí diplomové práce PhDr. Lucii Betákové, MA, Ph.D. za její trpělivou pomoc a cenné rady při psaní diplomové práce a Dr. Hubertu W. Renkovi za poskytnutí odborných publikací.

Anotace

Tématem této diplomové práce je Slovní zásoba v učebnicích angličtiny pro 2. stupeň ZŠ. Cílem diplomové práce je seznámit se v její teoretické části blíže s problematikou slovní zásoby prostřednictvím odborných publikací a textů a na jejich základě následně v praktické části zhodnotit a porovnat tři vybrané učebnice určené pro výuku angličtiny na 2. stupni ZŠ z hlediska slovní zásoby. Praktická část je za tímto účelem rozdělena do tří částí. V první části jsou stanovena obecná kritéria pro rozbor učebnic z hlediska slovní zásoby, druhá část obsahuje podrobný rozbor tří učebnic vycházející z těchto kritérií a třetí část je zaměřena na celkové shrnutí a vzájemné porovnání výsledků rozboru.

Abstract

This Diploma Thesis deals with vocabulary in English textbooks for second level of primary schools. The aim of the Diploma Thesis is to make familiar with the vocabulary from the standpoint of theory through the medium of subject publications and texts, which is done in the first (theoretical) part. The theoretical part is followed by the practical part that is divided into three parts and focused on analysis of three English textbooks. The first part contains general criteria for analysis of language textbooks in term of vocabulary, the second part is devoted to a detail analysis of the chosen textbooks and the third part compares and summarizes the results of the previous two parts.

Obsah

Úvod	1
Teoretická část	
1 Definice slovní zásoby	2
2 Vývoj, postavení a důležitost slovní zásoby v závislosti na výukové metodě.....	2
2.1 Dvě etapy ve vývoji postavení a důležitosti slovní zásoby	2
2.2 Slovní zásoba a audio-linguální metoda	3
2.3 Slovní zásoba a Natural Approach	4
2.4 Důležitost slovní zásoby v moderních učebnicích angličtiny.....	4
3 Kritéria pro výběr slovní zásoby	5
3.1 Problematika minimální slovní zásoby.....	5
3.1.1 Westův seznam minimální adekvátní slovní zásoby a jeho konfrontace s Foxovým přístupem.....	6
3.1.2 Basic English	7
4 Slovní zásoba a kontext	9
4.1 Názory na důležitost kontextu	9
4.2 Popis experimentu zaměřeného na prokázání důležitosti kontextu	10
4.3 Typy kontextových stop, jejich definice a ukázky	11
5 Slovní zásoba a paměť.....	11
5.1 Druhy paměti	11
5.2 Úloha paměti v procesu učení.....	12
5.3 Pojem "depth"	13
6 Metody a techniky zaměřené na aktivní zapojení žáka do učebního procesu	14
6.1 Asher's Total Physical Response	14
6.2 Context clues	14
6.3 Word morphology	14
6.4 Loci	14
6.5 Paired Associates	14
6.6 Key Words	15
6.7 Formal Groupings.....	15
6.8 Word Families.....	15
6.9 Historical and Orthographical Similarities	15
6.10 Collocations	15
7 Metody a techniky k osvojení si a upevnění slovní zásoby v praxi.....	16
7.1 "Co to znamená opravdu znát slovíčko?"	16
7.2 Individuální přístup k metodám a technikám	18
7.3 Názornost, kontext a aktivní používání slovní zásoby v praxi	18
7.3.1 Názornost.....	18
7.3.2 Kontext.....	19
7.3.2.1 Kontext formou příkladových vět.....	20

7.3.2.2 Kontext formou výkladových slovníků, slovních map a počítačových programů.....	20
7.3.3 Aktivní používání slovní zásoby.....	21
8 Dělení slovní zásoby	22
8.1 Slovní zásoba dětí a dospělých.....	22
8.2 Aktivní a pasivní slovní zásoba	22
8.3 Konkrétní a abstraktní slovní zásoba.....	24

Praktická část

1. Kritéria pro posouzení učebnic z hlediska slovní zásoby, typologie cvičení, charakteristika traditional a communicative textbooks.....	26
1.1 Kritéria pro posouzení učebnic z hlediska slovní zásoby.....	26
1.2 Typologie cvičení	28
1.3 Traditional a communicative textbooks.....	30
2. Analýza jednotlivých učebnic	32
I. OPPORTUNITIES Beginner	32
1. Charakteristika učebnice z hlediska jejího uspořádání s ohledem na slovní zásobu.....	32
2. Charakteristika učebnice z hlediska kritérií použitých při výběru slovní zásoby.....	32
3. Práce se slovní zásobou	34
4. Procvičování slovní zásoby	35
4.1 Procvičování slovní zásoby v učebnici.....	35
4.2 Procvičování slovní zásoby v pracovním sešitě	36
5. Kontrola slovní zásoby	37
5.1 Kontrola slovní zásoby v učebnici.....	37
5.2 Kontrola slovní zásoby v pracovním sešitě	37
6. Grafická úprava cvičení a pokyny pro jejich vypracování	37
7. Celkové zhodnocení učebnice	38
II. THE NEW YOU AND ME 2	39
1. Charakteristika učebnice z hlediska jejího uspořádání s ohledem na slovní zásobu	39
2. Charakteristika učebnice z hlediska kritérií použitých při výběru slovní zásoby.....	39
3. Práce se slovní zásobou	41
4. Procvičování slovní zásoby	43
4.1 Procvičování slovní zásoby v učebnici	44
4.2 Procvičování slovní zásoby v pracovním sešitě	45
5. Kontrola slovní zásoby	46
6. Grafická úprava cvičení a pokyny pro jejich vypracování	47
7. Celkové zhodnocení učebnice	48

III. FLYING START 2	49
1. Charakteristika učebnice z hlediska jejího uspořádání s ohledem na slovní zásobu	49
2. Charakteristika učebnice z hlediska kritérií použitých při výběru slovní zásoby	49
3. Práce se slovní zásobou	50
4. Procvičování slovní zásoby	51
4.1 Procvičování slovní zásoby v učebnici	51
4.2 Procvičování slovní zásoby v pracovním sešitě	52
5. Kontrola slovní zásoby	53
6. Grafická úprava cvičení a pokyny pro jejich vypracování	53
7. Celkové zhodnocení učebnice	54
3. Porovnání učebnic	55
3.1 Porovnání učebnic z hlediska umístění a uspořádání slovní zásoby	55
3.2 Porovnání učebnic z hlediska kritérií použitých při výběru slovní zásoby	56
3.3 Porovnání učebnic z hlediska práce se slovní zásobou	59
3.4 Porovnání učebnic z hlediska procvičování slovní zásoby	60
3.5 Porovnání učebnic z hlediska kontroly slovní zásoby	61
3.6 Porovnání učebnic z hlediska grafické úpravy cvičení a pokynů pro jejich vypracování	62
3.7 Porovnání učebnic z hlediska, jestli se jedná o traditional nebo communicative textbook	63
3.8 Porovnání učebnic z hlediska rozdělení slovní zásoby na aktivní a pasivní	63
3.9 Porovnání učebnic z hlediska množství slovní zásoby	64
3.10 Závěrečné shrnutí	66
Závěr	68
Summary	69
Bibliografie	71
Přílohy	

Úvod

Téma této diplomové práce je **Slovní zásoba v učebnicích angličtiny pro 2. stupeň ZŠ**. Téma vychází především ze změny přístupu ke slovní zásobě v učebnicích angličtiny a zakládá se na poznatku, že v moderních učebnicích angličtiny bývá slovní zásoba více integrována do psaných i mluvených textů, zatímco dříve byly slovní zásobě v rámci každé lekce věnovány samostatné oddíly.

Diplomová práce je rozdělena do tří základních částí, jedná se o část teoretickou, část praktickou a přílohy. **Cílem** diplomové práce je seznámit se v její teoretické části se slovní zásobou z teoretického hlediska prostřednictvím odborných publikací a textů a na jejich základě následně v praktické části zhodnotit a porovnat tři učebnice určené pro výuku angličtiny na 2. stupni ZŠ z hlediska slovní zásoby se zaměřením především na způsob uspořádání slovní zásoby, na kritéria zohledněná při jejím výběru, na způsob práce se slovní zásobou a na způsob jejího procvičování a kontroly včetně typů k těmto účelům použitých cvičení a na rozlišování mezi slovní zásobou, kterou si žák má osvojit aktivně a pasivně. **Smyslem** této diplomové práce by mělo být nejen prohloubit si a rozšířit si již stávající znalosti o slovní zásobě, ale také získat o této problematice poznatky nové a naučit se posoudit a zhodnotit kvalitu učebnice angličtiny právě z hlediska jejího přístupu ke slovní zásobě.

Vzhledem k tomu, že hlavním důvodem, proč jsem si zvolila právě problematiku slovní zásoby, byly zkušenosti z praxe, kdy jsem často musela řešit otázku, jak zvolit pro danou cílovou skupinu správnou učebnici, přičemž problémy, které se nejčastěji vyskytovaly, se týkaly právě slovní zásoby, ke které různí autoři přistupují různým způsobem, takže nejen kritéria zohledněná při jejím výběru, její charakter a množství, ale především způsoby jejího uspořádání a práce s ní se v učebnicích významně liší, budu v obou částech práce vycházet i z vlastních zkušeností.

Postup, kterého jsem se při psaní diplomové práce držela, byl postup od teoretických poznatků k praktickému rozboru.

TEORETICKÁ ČÁST

1. Definice slovní zásoby

Tématem této diplomové práce je slovní zásoba, a tak bych na úvod chtěla uvést několik jejích definic.

Ur (1996: 60) říká, že slovní zásoba může být zhruba definována jako: "**the words we teach in the foreign language**", avšak: "**a new item of vocabulary may be more than a single word**".

Diller (2007: 140) definuje slovní zásobu jako: "**the words we know and use to communicate with others**" a: "**the words we understand and have meaning for**".

Gough (2002) v předmluvě své knihy popisuje slovní zásobu takto: "**Vocabulary is not just words. When we talk about our vocabulary, we mean the words we know and our ability to use them.**"

2. Vývoj, postavení a důležitost slovní zásoby v závislosti na výukové metodě

V této kapitole bych se chtěla krátce věnovat vývoji, současnému postavení a důležitosti slovní zásoby v rámci vybraných výukových metod, neboť stejně tak jako jazyk sám, tak i jeho nedílné součásti, kterými je tvořen a mezi něž patří i slovní zásoba, se v průběhu let vyvíjely a zaujímaly v daném jazyce pozice s odlišným stupněm důležitosti.

2.1 Dvě etapy ve vývoji postavení a důležitosti slovní zásoby

Co se slovní zásoby v anglickém jazyce týče, je podle Nunana (1991) a Stevicka (1989) za uplynulých asi šedesát let možno rozlišit v jejím vývoji dvě důležitá období, která vyplývají z, v té době, používaných metod. Jako první období označují pozdní padesátá a šedesátá léta 20. století, kdy významný vliv v metodice výuky cizích jazyků sehrála audio-linguální metoda, která klade důraz především na

poslechovou a mluvenou stránku jazyka, důsledkem čehož bylo značné zanedbání a potlačení důležitosti slovní zásoby. A jako druhé období označují navazující sedmdesátá léta 20. století, kdy se v rámci rozvoje komunikativní metody výuky cizích jazyků, která je založena na rovnoměrném a vyváženém rozvoji všech jazykových dovedností, slovní zásoba dostává opět do popředí.

2.2 Slovní zásoba a audio-linguální metoda

Zatímco Stevick (1989) se ve svém díle zabývá audio-linguální metodou jako takovou a postavení slovní zásoby zmiňuje jen okrajově, Nunan (1991) se spíše zaměřuje právě na to, jaký vliv tato metoda měla na postavení slovní zásoby v jazyce. Jednou ze základních myšlenek, ze kterých audio-linguální metoda a její zastánci vycházejí, a kterou se Nunan (1991) zabývá, je tvrzení, že hlavní důraz při výuce cizího jazyka by měl být kladen na osvojení si základních gramatických vzorců vyskytujících se v daném jazyce, protože je-li student schopen si tyto vzorce osvojit, vytváření a rozvíjení bohaté slovní zásoby bude úspěšně následovat. V této souvislosti poukazuje na skutečnost, že audio-linguální metoda příliš upřednostňuje gramatiku, a do jisté míry také výslovnost, a to na úkor slovní zásoby, a dodává, že se v ní nepříznivě odráží šest zásad pro výuku jazyka publikovaných International Phonetic Association v 19. století. Jako extrémní příklad zanedbávání a podceňování důležitosti slovní zásoby uvádí Hockettův názor, že slovní zásoba patří při učení se cizímu jazyku mezi jeho nejjednodušší a nejsnadněji zvládnutelné složky, takže by jí vůbec nemusela být v rámci výuky věnována pozornost přímo v hodinách.

Mallikarjun v souladu s Nunanovým názorem v kapitole věnované výuce slovní zásoby, ve které popisuje různé výukové metody, vyzdvihuje skutečnost, že v rámci audio-linguální metody je u slovní zásoby kladen důraz převážně na její zvukovou podobu než na podobu psanou a že při osvojování si jazyka mají gramatické struktury přednost před slovní zásobou.

2.3 Slovní zásoba a Natural Approach

Za významný přelom v přístupu ke slovní zásobě považuje Nunan (1991) nástup a rozvoj komunikativních a přirozených přístupů k výuce cizího jazyka, které se uplatňují zejména v rámci komunikativní metody a metody Natural Approach, jejímiž autory jsou Krashen a Terrell. Nunan (1991) za prvé uvádí, že zastánci komunikativních metod a přirozených přístupů poukazují zejména na skutečnost, že v raném stádiu učení se a používání cizího jazyka, je člověk zpravidla lépe vybaven slovní zásobou než gramatikou, a že je možné, ovládá-li student dostatečnou slovní zásobu, se některým gramatickým konstrukcím vyhnout, aniž by bylo zabráněno porozumění. A za druhé říká, že je třeba si uvědomit, že osvojení si adekvátní slovní zásoby je neodmyslitelným východiskem pro úspěšné používání cizího jazyka, protože při absenci rozsáhlé a různorodé slovní zásoby se nejen značně zužují naše vyjadřovací schopnosti, ale setkáváme se také s problémem pramenícím z neschopnosti použít některé jazykové struktury, které jsme se naučili.

Podstatu, výhody a využití metody Natural Approach v praxi popisuje např. Stevick (1989), který ve své knize rozebírá případy sedmi lidí, kteří se úspěšně různými metodami učili různé jazyky, a dochází k závěru, že u naprosté většiny z těchto lidí sehrály v jejich úspěšnosti důležitou roli právě principy metody Natural Approach.

S velmi podobným názorem na vývoj a důležitost slovní zásoby se setkáváme i u Wilkinse (1976), který ve své knize poukazuje na rozdílný přístup k výuce cizího jazyka, a tedy i slovní zásoby, v tradičních a moderních jazykových kurzech; v tradičních kurzech se objevuje spíše poněkud knižní a někdy i nahodilá slovní zásoba, zatímco v moderních kurzech vidí posun ke slovní zásobě, která zohledňuje potřeby žáka.

2.4 Důležitost slovní zásoby v moderních učebnicích angličtiny

Podíváme-li se dnes na moderní učebnice angličtiny založené na principech komunikativní metody a porovnáme-li je z hlediska slovní zásoby s dříve používanými učebnicemi, musíme jednoznačně dospět k závěru, že slovní zásoba je

neodmyslitelnou a nezanedbatelnou součástí osvojování si cizího jazyka a že je třeba jí věnovat náležitou pozornost a zvolit vhodný způsob, který by vedl k jejímu efektivnímu osvojování. A právě díky tomuto poznatku jsou soudobé učebnice pečlivě strukturovány jak po stránce syntaktické, tak i po stránce lexikální, přičemž jedním z klíčových ukazatelů, podle kterého se řídí autoři učebnic a tvůrci učebních osnov, jsou kritéria pro výběr a vhodné pořadí slovní zásoby.

Na závěr této kapitoly bych chtěla zmínit zajímavý poznatek, že zatímco úspěšnost v osvojování si a zvládnání některých složek jazyka, např. výslovnosti, s věkem klesá, u slovní zásoby tomu nezřídka bývá naopak. Argumenty pro toto tvrzení nachází Nunan (1991) např. u Riverse, který říká, že prohlubování a upevňování slovní zásoby je do jisté míry spojené s všeobecnými poznatky o světě a životními zkušenostmi, které člověk postupně získává a které tak nemalou měrou pomáhají k vytváření lexikálního kontextu a zbavují mnohé výrazy jejich abstraktnosti, čímž je činí lépe zapamatovatelnými a snáze opětovně vybavitelnými.

3 Kritéria pro výběr slovní zásoby

Z předcházející kapitoly vyplývá, že výběr slovní zásoby pro výukové účely by v žádném případě neměl být nahodilý, ale měl by být cílený, jinými slovy, měl by se řídit určitými kritérii. A proto bude tato kapitola věnována právě kritériím pro výběr slovní zásoby. Těchto kritérií je samozřejmě celá řada, nicméně kritériem, které na prvních místech zmiňují všichni autoři, ze kterých jsem čerpala, je kritérium frekvence, a proto je tato kapitola zaměřena především na toto kritérium a s ním související problematiku minimální slovní zásoby.

3.1 Problematika minimální slovní zásoby

V souvislosti se slovní zásobou se často setkáváme s výrazy adekvátní, odpovídající nebo vhodná slovní zásoba. Tyto výrazy byly použity i v předešlé kapitole, a tak bych

se nejprve chtěla věnovat tomu, co si pod tímto pojmem máme vůbec představit, přičemž budu vycházet ze srovnání teorie minimální adekvátní slovní zásoby M. Westa (Nunan 1991, Gairns and Redman 1986) a L. Foxe (Nunan 1991) doplněného teorii Basic English Ogdena a Richardse (Jesenská 2006).

Důvod, proč jsem zvolila tyto teorie, byl ten, že se všechny zabývají stejnou problematikou, jejich autoři sledují stejný cíl - vytvoření minimální adekvátní slovní zásoby - a řídí se stejným kritériem, kterým je v tomto případě kritérium frekvence výskytu, a přesto docházejí k různým závěrům; jejich názory na ideální neboli dostačující slovní zásobu se liší hlavně z hlediska počtu slov, který by tato slovní zásoba měla obsahovat.

3.1.1 Westův seznam minimální adekvátní slovní zásoby a jeho konfrontace s Foxovým přístupem

Westův *General Service List of English Words* obsahující 2 000 nejčastěji se vyskytujících anglických slov je jedním z nejznámějších seznamů minimální slovní zásoby. Slova na tomto seznamu odpovídala Westově představě minimální adekvátní slovní zásoby, kterou by student měl ovládat a která by mu umožnila vyjádřit prakticky každou jeho myšlenku.

Nunan (1991) konfrontuje Westův názor s názorem Foxe, který se domnívá, že minimální adekvátní slovní zásoba sice studentovi postačí k běžnému aktivnímu dorozumění se, ale bude naprosto nedostačující v případě, že se student dostane do konfrontace s autentickým jazykem. Na podporu svého tvrzení provedl Fox experiment, který se zakládal na tom, že nahradil ve vybraném textu všechna slova, která nebyla součástí Westovy minimální adekvátní slovní zásoby, slovy nesmyslnými, a dospěl tak k závěru, že tím se daný text stal pro čtenáře, který ovládá pouze "Westova" slova, prakticky nesrozumitelný. Tímto experimentem Fox také poukázal na aktivní a pasivní stránku slovní zásoby, protože dokázal, že kromě aktivní znalosti určitého počtu slov, je nutné mít i dostatečnou pasivní slovní zásobu,

tedy takovou slovní zásobu, které student rozumí, ale není nezbytně nutné, aby ji sám používal.

3.1.2 Basic English

Podobný seznam slov jako West vytvořili již dříve také Ogden a Richards (Jesenská 2006). Jedná se o takzvanou Basic English - zjednodušenou angličtinu. Basic English je uměle vytvořený jazyk, který zahrnuje 850 výrazů a který měl podobně jako Westův seznam zaručit mluvčímu formulování komplexních myšlenek v cizím jazyce.

Zamyslíme-li se nad těmito seznamy vhodné minimální slovní zásoby z hlediska jejich praktického využití, mohou se nám takové seznamy zdát na první pohled poměrně výhodné, protože jejich existence by učitelům angličtiny mohla usnadnit jejich práci s výběrem slovní zásoby (základní minimální slovní zásoba by byla svým způsobem sjednocena) a s rozhodováním mezi aktivní a pasivní slovní zásobou. Nunan (1991) ale argumentuje tím, že nepřehlédnutelným nedostatkem těchto seznamů je skutečnost, že anglická slova mají nejen více různých významů, ale mohou se také v nezměněné podobě vyskytovat jako různé slovní druhy, a že právě v těchto četných případech by vyučující narazil na dilema, na které z těchto několika významů jednoho slova by se měl při výuce zaměřit a v jakém pořadí.

Názor Gairnsové a Redmana (1986) na tyto seznamy je takový, že vysoká frekvence výskytu určitého slova ještě nezaručuje jeho užitečnost, i když do jisté míry je mezi vysokou frekvencí výskytu a užitečností přímá úměra.

Přímou úměru mezi frekvencí výskytu určitého slova a jeho užitečností vidí také McCarthy (1990). Podle něj je zcela evidentní, že slova s nejvyšší frekvencí výskytu jsou současně i slova nejužitečnější, a proto by se mělo začít právě u nich. Zároveň však dodává, že problematika frekvence výskytu je poměrně složitá a že je velmi nepravděpodobné, že by jakákoliv učebnice byla sestavena pouze na základě tohoto jediného kritéria. Slovní zásobu, která je pro žáka opravdu užitečná, definuje

McCarthy (1990: 69) jako: "**words which (a) are frequent and (b) have a fairly wide range**", tzn. že se vyskytují v širokém spektru textů.

Z toho vyplývá, že při sestavování seznamů minimální slovní zásoby by se autor neměl řídit pouze jedním rozhodujícím kritériem, např. kritériem frekvence výskytu jako tomu bylo ve výše zmiňovaných seznamech, ale měla by být brána v potaz i jiná, neméně důležitá, kritéria. Nunan (1991) mluví např. o kontextu, ve kterém se dané slovo vyskytuje, o stupni obtížnosti jeho naučitelnosti a zapamatovatelnosti, o smyslnosti nebo o míře abstrakce. Gairnsová a Redman (1986: 59-61) kromě frekvence uvádějí ještě cultural factors, need and level a expediency. Nutnost zohlednění více kritérií při výběru slovní zásoby zdůrazňuje i Wilkins (1976). Wilkins (1976: 4) v této souvislosti hovoří o "**...the relative usefulness of words...**", která je v podstatě výsledkem vzájemného doplňování se pěti kritérií. Wilkins (1976: 4) říká, že: "**The criteria that have been used in establishing the relative usefulness of words are frequency, range, availability, familiarity and coverage.**"

Posledním důležitým kritériem, které by autor při sestavování seznamu minimální slovní zásoby neměl opomenout, jsou specifické potřeby dané cílové skupiny, pro kterou seznam sestavuje. V takovýchto případech se zpravidla jedná o angličtinu pro zvláštní účely (Specific Purpose English) a její slovní zásoba se samozřejmě výrazně odlišuje od slovní zásoby tzv. "univerzální" nebo "všeobecné" angličtiny (General Purpose English).

Je tedy zřejmé, že ačkoliv kritérium frekvence výskytu slov hraje při sestavování minimální adekvátní slovní zásoby významnou roli, není samo o sobě ani zdaleka kritériem plně dostačujícím a je třeba jej v zájmu efektivního osvojování si slovní zásoby vhodně skloubit se všemi ostatními zmiňovanými kritérii, přičemž je třeba také věnovat pozornost tomu, že vysoká frekvence výskytu určitého výrazu s sebou ne vždy musí nutně nést i nízkou obtížnost naučitelnosti, v mnoha případech tomu může být právě naopak.

4 Slovní zásoba a kontext

Vzhledem k tomu, že autoři zabývající se slovní zásobou se shodují na tom, že klíčovou roli v osvojování si slovní zásoby hraje kontext, a uvádějí tento poznatek zpravidla hned v úvodu svých prací, bude tato kapitola věnována kontextualizované slovní zásobě a důležitosti kontextu vůbec.

4.1 Názory na důležitost kontextu

Nunan (1991) k problematice slovní zásoby a kontextu říká, že v jazyce samotném se silně odrážejí jak kontextové souvislosti, ve kterých je používán, tak i účely, pro které je používán, z čehož vyplývá, že student se lépe naučí cizí jazyk, včetně jeho slovní zásoby, pokud se tak děje v kontextu. V praxi to znamená, že student, namísto memorování izolovaných slovíček podle nějakého seznamu, by měl být veden k tomu, aby sám dokázal odvozovat významy neznámých slov na základě kontextu, ve kterém se tato slova objevují, a aby při určování významu dokázal také využívat i neverbálních signálů objevujících se např. v psaných textech v podobě různých obrázků nebo diagramů.

Španělští autoři Maria del Carmen Mendez-Garcia a Miguel Rodriguez Ramos zase zasazují slovní zásobu do kontextu lingvistického a zdůrazňují, že přestože slovní zásoba stojí při učení se cizímu jazyku na předním místě, nemůže být vyučována izolovaně, ale musí být vždy propojena s gramatikou, fonetikou atd.

Důležitost kontextu z hlediska jeho výrazného přispění ke snadnějšímu zapamatování si nových slov zmiňuje i Diller (2007: 4) a říká, že: **"Talking with, reading, and using rich language with your children in meaningful contexts are the best ways to develop word consciousness."**

Významnou roli kontextu v procesu osvojování si nové slovní zásoby zdůrazňuje také Harmer (1991). I když připouští, že učení se izolovaných slovíček z paměti může přinést požadované výsledky, přece jen stojí podle jeho názoru tento přístup v rozporu s hlavním rysem používání slovní zásoby, a sice, že slovní zásoba se objevuje v kontextu. S tím souvisí i skutečnost, že chceme-li, aby žák pochopil

význam slova a uměl ho použít, musíme mu ukázat, jak se slovo používá, což lze jenom v kontextu ve spojení s jinými slovy.

4.2 Popis experimentu zaměřeného na prokázání důležitosti kontextu

Vzhledem ke skutečnosti, že žádná teorie nemůže vycházet pouze z teoretických domněnek a úvah, ale musí být ověřena i praxí, popisuje Nunan (1991) v souvislosti s procesem efektivního osvojování si slovní zásoby cizího jazyka v závislosti na kontextu Palmbergův experiment, který je zaměřen na prokázání důležitosti role kontextu. Pro vytvoření kontextu byla použita počítačová hra a testovány byly děti ve věku 9 a 11 let, a tak při výběru slovní zásoby, která obsahovala 118 slov, byly zohledněny i jejich jazykové potřeby a zájmy. Palmbergův experiment probíhal ve třech fázích, přičemž jednotlivé fáze na sebe navazovaly s jednoměsíčním odstupem. V první fázi děti hrály hru s nápovědou experimentátora, který překládal dětem slovíčka objevující se na obrazovce v rámci hry do jejich mateřského jazyka, kterým v tomto případě byla švédština. Ve druhé fázi hrály tytéž děti tutéž hru s tím rozdílem, že tentokrát byly v roli tlumočnicka ony samy a snažily se výrazy objevující se ve hře překládat nebo je nahradit vhodným synonymem. Ve třetí fázi byl dětem předložen seznam obsahující 50 konkrétních výrazů z cílové slovní zásoby v počítačové hře a jejich úkolem bylo tyto výrazy buď doslovně přeložit do jejich mateřštiny, nebo jmenovat asociace, které v nich daná slova vyvolávala. Výsledek tohoto experimentu zaměřeného na vliv a důležitost kontextu při osvojování si nové slovní zásoby v cizím jazyce označil jeho autor za velmi uspokojivý, neboť děti dokázaly 70ti % slov přiřadit správný ekvivalent, částečné úspěšnosti dosáhly u dalších 20ti % slov a pouze se zbývajícími 10ti % slov si nevěděly rady. Na základě těchto čísel Palmberg došel k závěru, že i přestože děti byly do jisté míry v určité jazykové výhodě, která vyplývala z některých jazykových podobností mezi angličtinou, jakožto cílového jazyka, a švédštinou, jakožto jejich mateřského jazyka, lze tyto výsledky považovat za pozoruhodné, obzvláště přihlédneme-li k nízkému

věku dětí a k jejich schopnosti přenést kontextově vázané učení se slovíček v první a druhé fázi do třetí fáze, ve které probíhalo testování formou izolovaných slov.

Praktické ponaučení, které bychom si měli z tohoto experimentu odnést, zní, že při výuce a osvojování si nové slovní zásoby by slovní zásoba měla být nejdříve prezentována v souvislostech a doplněna kontextem, ve kterém se nejčastěji běžně vyskytuje, a teprve potom by student měl mít možnost pracovat s touto slovní zásobou izolovaně.

4.3 Typy kontextových stop, jejich definice a ukázky

Schopnost odhadnout význam neznámých slov podle kontextu je pro žáky velmi užitečná, ale zároveň i motivující, protože nemusí "ztrácet" čas nudným memorováním nebo zdoluhavým vyhledáváním ve slovnících, a přesto jsou schopni plnohodnotného porozumění. Z tohoto důvodu by tedy v rámci výuky cizího jazyka měli žáci být vedeni k osvojování si strategií usnadňujících jim odhadování významu slov (ale i pochopení celkového smyslu textu) podle kontextu, ve kterém se s nimi setkají.

Odhadování významu neznámých slov z kontextu zpravidla probíhá na základě tzv. kontextových stop. Příklady kontextových stop viz Příloha č. 1.

5 Slovní zásoba a paměť

Tato kapitola, jak je již podle názvu zřejmé, bude věnována paměti a její úloze v procesu osvojování si nové slovní zásoby.

5.1 Druhy paměti

Paměť rozdělujeme na explicitní, implicitní, dlouhodobou a krátkodobou.

"Explicitní paměť je součástí kognitivního poznávání, je to paměť „vědomá“, ve které jsou uloženy naše veškeré znalosti a vědomosti. Ukládání do ní probíhá při

vědomém učení. Paměťová stopa se maže pomocí interferenčního překrytí novou, v některých případech i starší informací. Upevňuje se opakováním."

"Implicitní paměť je součástí nekognitivního poznávání, je to paměť „nevědomá“, ve které jsou uloženy naše veškeré dovednosti, pocity a návyky. Ukládání do ní probíhá při nevědomém učení. Paměťovou stopu prakticky nelze vymazat."

Pro potřeby této diplomové práce nám postačí rozlišení paměti z hlediska její dlouhodobosti, respektive krátkodobosti.

"Krátkodobá paměť má omezenou kapacitu, dokáže udržet 7 ± 2 prvky odborně nazývané chunks. Jedná se pouze o izolované jednotky, např. číslice, písmena, jména, letopočty apod., přičemž maximální délka udržení informace je přibližně 20 sekund."

Naproti tomu "Dlouhodobá paměť má neomezenou dobu uložení informace a prakticky neomezenou kapacitu."

5.2 Úloha paměti v procesu učení

Problematiku paměti najdeme např. u Nunana (1991), který uvádí, že oba dva tyto druhy paměti, tedy paměť dlouhodobou a krátkodobou, student využívá, učí-li se cizí jazyk, přičemž žádoucí je stav, kdy student je schopen požadovanou slovní zásobu ukládat do paměti dlouhodobé, která mu umožňuje opětovné vybavení si a použití již dříve získaných slovíček, zkušeností nebo jiných důležitých poznatků. Vychází přitom ze tří poznatků. Za prvé z poznatku, že k tomu, aby došlo k ukládání informací do dlouhodobé paměti, vysokou měrou přispívá aktivní zapojení studenta do učebního procesu, a tím pádem u studenta, který získal určitou znalost nebo dovednost tím, že měl možnost vyzkoušet si ji sám prakticky, je vyšší pravděpodobnost, že si tuto znalost uchová v paměti podstatně déle než student, který tuto možnost neměl a byl odkázán pouze na pasivní vnímání. Za druhé z poznatku, že důležitou roli při upevňování slovní zásoby hraje opakování, zejména pak jeho pravidelnost. A za třetí se odvolává na výzkumy, které prokázaly, že pravidelné

opakování, které je rozloženo do několika časově kratších, a tím i méně náročnějších, úseků, je mnohem efektivnější než dlouhé a hromadné opakování.

Stevick (1982: 29) rozlišuje z hlediska procesu učení paměť na: "**short-term memory (STM), long-term memory (LTM), permanent memory (PM)**" a popisuje, jakým způsobem se slovíčka do těchto typů paměti ukládají. Vmímáme-li nové slovíčko pouze sluchem a jenom jednou, aniž by bylo zopakováno, "uloží" se nám do STM, která má schopnost udržet ho asi po dobu 20-30 vteřin. Aby slovíčko přešlo do LTM, kde se udrží řádově několik hodin až dnů, je třeba mu věnovat více pozornosti. Avšak ani slovíčko, kterému jsme věnovali tolik pozornosti, aby z STM přešlo do LTM, nezůstává v LTM nastálo. Abychom si slovíčko trvale pamatovali, je třeba, aby z LTM přešlo do PM. Tento proces vyžaduje, abychom se slovíčkům v LTM dále věnovali, tzn. používali a opakovali je.

5.3 Pojem "depth" (Nunan 1991: 134)

Dále v souvislosti s problematikou paměti a opakování Nunan (1991: 134) zmiňuje pojem: "**depth**" (hloubka), který definoval Stevick a kterým jsou míněny především množství a kvalita myšlenkových procesů, které student vynaloží v průběhu učebního procesu. Stevick zde vychází ze svých vlastních zkušeností z doby, kdy se neúspěšně snažil zdokonalit své znalosti svahilštiny pouhým poslechem a opakováním slyšeného. Zjistil, že i když poslech a opakování mu nečinilo žádné velké obtíže, zlepšení jeho jazykových znalostí bylo jen velmi nepatrné. Vysvětlení tohoto jevu spočívá právě v již zmiňované hloubce. Slova, která poslouchal a reprodukoval totiž pouze procházela jeho myslí, a to tak rychle, že neměla šanci proniknout do hloubky a usadit se v paměti, zůstávala jenom na povrchu, odkud velmi rychle zmizela úplně. Tato Stevickova zkušenost tedy plně odpovídá poznatku, že čím aktivněji je student do učebního procesu zapojen, tím se učební proces stává efektivnějším. Některé metody zaměřené na aktivní zapojení studenta do učebního procesu, tak jak je uvádí Nunan (1991), jsou popsány níže.

6 Metody a techniky zaměřené na aktivní zapojení žáka do učebního procesu

6.1 Asher's Total Physical Response

Asherova metoda úplné fyzické odpovědi je založena na udílení jednoduchých cizojazyčných pokynů formou rozkazu, např. Touch the wall!, Go to the door!, na které žáci reagují jejich provedením, čímž dochází k aktivnímu zapojení žáka do učebního procesu a k vzájemnému propojení slyšeného pokynu s jeho fyzickým vykonáním, které velmi pozitivně přispívá k snadnějšímu zapamatování si jak celé vazby, tak jednotlivých slov, ze kterých se vazba/pokyn skládá.

6.2 Context clues

Tato technika spočívá v odhadování významu neznámých slovíček z kontextu a je založena na aktivaci tzv. background knowledge mezi které patří všeobecné studentovy znalosti o tématu textu, získávání informací na základě morfologické stavby slov, pravidel výslovnosti a interpunkce a využívání přirozené nadbytečnosti okolních slov ve větě. Typy, definice a příklady kontextových stop viz Příloha č. 1.

6.3 Word morphology

Jednou z metod získávání nové slovní zásoby je vytváření smysluplných a existujících slov pomocí studentovi již známých slovotvorných předpon, přípon a slovních kmenů. Student si tak rozšiřuje slovní zásobu o neznámá slovíčka, která vznikají s pomocí známých jazykových prostředků a není tudíž pro studenta obtížné si nové výrazy zapamatovat.

6.4 Loci

Tato metoda spočívá v tom, že slovíčka určená k naučení doporučuje vizuálně spojovat s odpovídajícími ekvivalenty v mateřském jazyce, nejčastěji formou obrázků. Tytéž obrázky slouží i později studentovi jako pomůcka pro snazší znovuvybavení si daného výrazu.

6.5 Paired Associates

Jedná se o vytváření zpravidla dvouslovných párů založených na zvukové a významové podobnosti slov cílového jazyka se slovy mateřského jazyka.

6.6 Key Words

V metodě "klíčových slov" dochází ke spojení slovíčka z cílové slovní zásoby se slovíčkem z mateřského jazyka idiosynkratickým způsobem, tedy na základě nějakého jedinečného nebo zvláštního prvku.

Zde je třeba zdůraznit, že tyto mnemotechnické pomůcky jsou vysoce individuální záležitostí a že to, co funguje u jednoho žáka, nemusí fungovat všeobecně. Vyučující by u svých žáků rozhodně měl podporovat vytváření mnemotechnických pomůcek.

6.7 Formal Groupings

Metoda Formal Groupings se dá nejlépe uplatnit u složených slov, protože vychází z poznatku, že určité skupiny slovní zásoby se student může jednoduše naučit tak, že se naučí ve složených slovech rozeznat jeho základ a celkový význam slova odhadne podle použitých předpon a přípon. Jako typický příklad uvádí Nunan (1991) složeniny s "tele". Student se naučí, jaký význam může mít "tele" a potom dostane seznam slov, jejichž základem je "tele" (telecontrol, telegraph) a bude se snažit význam těchto slov odhadnout.

6.8 Word Families

S Formal Groupings souvisí technika Word Families, která je jejím rozšířením a slučuje do skupin všechna slova odvozená od stejného slovního základu, např. deep, deeply, deepness, deeper, deepen, deepening.

6.9 Historical and Orthographical Similarities

Tato metoda je založena na historickém vývoji jazyků a historických a pravopisných podobnostech slov mezi příbuznými jazyky, které z tohoto vývoje logicky vyplývají. Existují tedy jazyky, např. němčina a angličtina, nebo španělština a italština, ve kterých se vyskytují podobná slova se stejným nebo velmi blízkým významem a které lze tím pádem velmi snadno využít k obohacení slovní zásoby studentů.

6.10 Collocations

Collocations jsou běžně užívaná slovní spojení, jsou to spojení, která se často objevují a je tedy vhodné, aby je student byl schopen používat téměř automaticky. Zautomatizování těchto spojení lze trénovat např. ve cvičeních, ve kterých má student

za úkol vybrat k daným slovesům vhodné výrazy, se kterými se sloveso nejčastěji pojí.

7 Metody a techniky k osvojení si a upevnění slovní zásoby v praxi

Na předchozích stránkách je převážně teoreticky popsáno několik vybraných základních metod a technik, které se používají v učebním procesu k osvojení si a upevnění slovní zásoby. V této kapitole budou principy, na kterých se výše zmiňované metody a techniky základají, doplněny praktickými radami a návody.

7.1 "Co to znamená opravdu znát slovíčko?" (Vít)

V problematice týkající se znalosti slovní zásoby Vít doporučuje nejdříve se zamyslet nad zdánlivě jednoduchou otázkou, co to vlastně znamená opravdu znát nějaké slovíčko. Přestože se tato otázka zdá opravdu jednoduchou, opak je pravdou. Srovnáme-li názory následujících čtyř autorů, zjistíme, že jsou si v jádru sice velmi podobné a že vycházejí ze stejné myšlenky, avšak v konkrétních jednotlivostech, jakými jsou kritéria pro znalost slovíčka, jejich množství a pořadí, se liší.

Vít shrnul svoji odpověď do následujících bodů, které říkají, že známe-li nějaké slovíčko opravdu, pak tedy

- známe jeho základní význam
- známe jeho druhotné významy
- známe jeho použití v rámci idiomů (v případě, že se v idiomech vyskytuje)
- známe jeho gramatické vlastnosti (např. nepravidelné tvary)
- umíme ho správně napsat
- umíme ho správně vyslovit
- umíme ho použít ve správném kontextu
- umíme ho použít ve správné společenské situaci (formální vs. neformální výrazy)
- umíme ho použít téměř automaticky

Ur (1996) si v souvislosti s touto problematikou klade podobnou otázku a dochází k závěru, že má-li žák opravdu znát nějaké slovíčko, pak je třeba aby se naučil:

- form, tzn. výslovnost a pravopis
- grammar - v rámci gramatického kontextu se forma slovíčko může měnit, popřípadě se slovíčko může netypickým způsobem spojovat s jiným slovy, a na to je třeba žáka upozornit. V praxi to znamená, že např. u podstatných jmen by měl být zmíněn nepravidelný tvar množného čísla a u sloves zase nepravidelné tvary v minulosti.
- collocations - znalost slovních spojení, ve kterých se dané slovíčko nejčastěji vyskytuje, je také velmi důležitá. Jako příklad uvádí Ur (1996) výrazy take nebo make a decision, ale come to a conclusion.
- aspects of meaning: denotation, connotation, appropriateness
- aspects of meaning: meaning relationships - jedná o významové vztahy mezi slovíčky, jakými jsou synonymie, antonymie, hyponymie atd.
- word formation - princip word formation je založen na morfologické stavbě slov a je tedy spíše vhodný pro pokročilejší žáky. Jedná se např. o odhadování významu slova na základě negativních předpon.

Kritéria pro znalost určitého slovíčka uvádějí i Harmer (1991) a McCarthy a O'Dell (1994). U Harmera (1991: 156-158) jsou kritéria téměř shodná s těmi, jaká uvádí Ur (1996), avšak v trochu jiném pořadí:

- meaning
- word use
- word formation
- word grammar

McCarthy and O'Dell (1994) říkají, že nestačí znát pouze význam slova, ale je třeba znát také výrazy s nimiž se dané slovo nejčastěji spojuje, jeho gramatické zvláštnosti a jeho výslovnost.

7.2 Individuální přístup k metodám a technikám

K tomu, aby žák slovní zásobu dokázal zvládnout po všech stránkách, může využít různé metody a techniky, přičemž je třeba respektovat skutečnost, že každý žák je jiný a že každému vyhovuje jiný postup a že neexistuje jeden jediný postup, který by byl ten nejlepší. Je dokonce velmi pravděpodobné, že různé oblasti slovní zásoby se také nejlépe učí různými metodami. Z toho vyplývá, že úkolem vyučujícího by mělo být seznámit své studenty s co nejvíce možnými metodami, technikami a strategiemi tak, aby každý student měl možnost si zvolit tu metodu, popřípadě ty metody, které mu budou při osvojování si slovní zásoby nejlépe vyhovovat, a i přestože není možné jednoznačně určit, která metoda je pro daný účel nejvhodnější, měli bychom podle Víta mít na paměti alespoň tato 3 základní všeobecně platná pravidla:

1. **názornost** - čím názorněji se žák slovíčka učí, tím lépe a déle si je bude pamatovat
2. **kontext** - většina slov dostává konkrétní význam pouze v určitém kontextu
3. **aktivní používání** - slovní zásobu, kterou žák nepoužívá zpravidla rychle zapomíná

7.3 Názornost, kontext a aktivní používání slovní zásoby v praxi

7.3.1 Názornost

V principu názornosti u slovní zásoby vycházejí Stevick (1989) a Vít shodně ze způsobu, jakým se učí malé děti - rodiče pojmenovávají konkrétní věci kolem a dítě si tato slova ihned spojuje s danými věcmi a slyšené slovo napodobuje, dochází tak ke spolupráci sluchového a zrakového vnímání a řečové reprodukce, do učebního procesu je tedy zapojeno více smyslů najednou.

Srovnám-li tento princip s vlastní zkušeností s výukou dospělých, zjišťuji, že se zvyšujícím se věkem se u mnoha lidí shodně projevuje tendence k učení se slovní zásoby pouze překladovou metodou, např. table = stůl, table = stůl, protože tuto metodu považují za rychlou a účinnou. Takto "naučené" slovíčko si sice poměrně rychle zapamatujeme, ale zároveň ho také velmi rychle zapomeneme, proto Vít

doporučuje při učení se slovíčka spojovat např. se zřetelnými vjemy - podíváme se na konkrétní stůl u nás doma nebo na obrázek stolu - nebo si nakreslíme vlastní obrázek stolu, přičemž vůbec není podstatné, zda umíme kreslit nebo ne, podstatné je, abychom si dané slovíčko zapamatovali i podle něčeho jiného než pouze podle překladu.

Snad jedinou nevýhodou této metody je omezenost její uplatnitelnosti, protože ji lze aplikovat především na konkrétní podstatná jména, ale těžko ji budeme používat u slov abstraktních.

Vít dále dodává, že kromě samotných zřetelných vjemů je velice důležité, aby si žák vždy v hlavě představil konkrétní význam daného slova, takže např. při učení slovíčka "write" (psát) by si měl představit člověka, který něco píše, u slovíčka "sad" (smutný) si může představit něco smutného, atd.

Další praktickou činností usnadňující učební proces, kterou Vít doporučuje, je popisování obrázků, ke kterému nám postačí jakákoliv obrázková knížka, časopis nebo učebnice. Obzvláště výhodné je, má-li žák možnost si dané výrazy do obrázků rovnou vpisovat, protože si tak slovní zásobu nejen osvojuje a upevňuje, ale současně si tak vytváří i praktickou pomůcku pro opakování.

7.3.2 Kontext

Dalším důležitým principem při osvojování si slovní zásoby je její kontextualizace. Vít poukazuje na to, že i když většinu slovíček je sice možné učit se izolovaně, tak např. u takových skupin slovní zásoby jako jsou např. frázová slovesa, která vypadají všechna velmi podobně a jejichž význam se dá jen zřídka logicky odvodit, by izolované učení bylo zdlouhavé, náročné a neefektivní.

Stejným způsobem se na kontextualizaci slovní zásoby dívají McCarthy a O'Dell (1994) a doporučují učit se slovíčka jako součást věty nebo několikaslovného spojení obsahujícího např. pro dané slovo typické předložkové vazby, všimnout si gramatických nepravidelností (nepočitatelnost, tvary množného čísla, minulé tvary sloves) a výslovnostních zvláštností.

7.3.2.1 Kontext formou příkladových vět

Vyjdu-li v tomto případě z vlastních zkušeností a vezmu jako příklad sloveso "**look forward to**" (těšit se na), které většině žáků činí značné obtíže, a zamyslím se nad tím, proč tomu tak je, dojdou k závěru, že potíže žáků s tímto slovíčkem pramení nejen z jeho komplikované struktury, ale významnou roli zde hraje i skutečnost, že žáci již znají výrazy "**look at**" (dívat se na), "**look for**" (hledat) nebo "**look like**" (vypadat jako) apod., a tak se jim tato slovíčka pletou. Naučí-li se však žák frázová slovesa rovnou jako součást nějaké jednoduché věty, budou se mu snáze pamatovat, protože kontext obsažený ve větě mu význam slova logicky přiblíží, např.

"All children look forward to summer holidays."

"Look for two identical pictures."

"If you want to know the time, look at your watch."

"Peter looks like his father."

7.3.2.2 Kontext formou výkladových slovníků, slovních map a počítačových programů

Podle Víta mohou být vhodným pomocníkem pro pokročilejší žáky i *výkladové slovníky*, ve kterých najdou kromě přesné definice v cílovém jazyce také řadu příkladů použití daného slova - kolokace, ustálené vazby, idiomy apod., nebo *slovní mapy*, což jsou v podstatě graficky zpracované přehledy slovní zásoby, v nichž jsou slova roztržďená do skupin. Výhodou principu slovních map je mnohostranná využitelnost a flexibilita. Do slovní mapy je možné zapisovat si slovíčka podle různých kritérií, např. pouze podstatná jména nebo podstatná jména i slovesa, a při vytváření slovní mapy je opět vhodné, je-li to možné, představí-li si žák konkrétní prostředí nebo osoby, ke kterým se slovní zásoba vztahuje (např. členy rodiny, pokoje bytu v němž žije apod.).

Příklad slovní mapy viz Příloha č. 2.

Z možností kontextualizace slovní zásoby, které Vít popisuje, jsem jako poslední zvolila *počítačové programy*. Prvním důvodem pro tuto volbu je narůstající trend

výuky cizích jazyků prostřednictvím interaktivních počítačových programů a druhým důvodem je vlastní zkušenost s učením se slovíček pomocí počítačového programu, který nabízí tzv. inteligentní zkoušení slovíček, což v praxi znamená, že program při každém spuštění vybírá slovíčka náhodně vždy v jiném pořadí, přičemž si pamatuje chybně zadaná slova a ta opakuje častěji, a správně zodpovězená slovíčka ze zkoušení vyřazuje. Mohu tedy potvrdit, že počítačové programy jsou velmi účinnou a současně i zábavnou formou, jak se učit nebo si procvičovat slovíčka.

Dva zásadní pozitivní přínosy počítačových programů vidí Vít v tom, že žák:

1. se vyhne tomu, aby si slovíčka zapamatoval podle toho, v jakém pořadí za sebou následují
2. současně procvičuje i pravopis, který je zejména v angličtině poměrně problematický a důležitý

7.3.3 Aktivní používání slovní zásoby

Pro aktivní používání a upevňování slovní zásoby stanovil Vít čtyři doporučení založená na poznatku, že slovíčka se nestačí jenom učit, ale je důležité být s nimi v kontaktu a aktivně je používat při mluvení a psaní, a proto je nutné, aby žáci:

- **četli autentické anglické materiály**, které jsou samozřejmě přiměřené jejich věku, odpovídají úrovni jejich dosavadních jazykových znalostí a respektují jejich zájmy
- **poslouchali**, tj. byli v kontaktu s mluvenou angličtinou prostřednictvím rodilého mluvčího nebo nahrávek
- **psali vlastní texty**, protože samostatné používání nové slovní zásoby vede k jejímu přesouvání z oblasti pasivních znalostí do oblasti aktivních znalostí
- **mluvili** a tak se naučili formulovat a vyjadřovat svoje myšlenky a názory v cílovém jazyce v mluveném projevu

8 Dělení slovní zásoby

Protože tématem této diplomové práce je hodnocení učebnic angličtiny pro 2 stupeň ZŠ z hlediska slovní zásoby, jehož součástí je i pohled na to, jestli autoři učebnic rozlišují mezi slovní zásobou, která má být zvládnuta aktivně a pasivně, bude tato kapitola věnována dělení slovní zásoby s důrazem na slovní zásobu dětí a na slovní zásobu aktivní a pasivní.

8.1 Slovní zásoba dětí a dospělých

Slovní zásobu lze klasifikovat mnoha způsoby na základě různých kritérií, přičemž její základní dělení vychází z věkových specifik jejího vnímání, osvojování si a používání. Z tohoto hlediska Mallikarjun rozlišuje slovní zásobu na:

1. slovní zásobu dětí

U slovní zásoby dětí rozlišuje 4 základní typy a jako kritéria pro její dělení uvádí např. postavení a způsob výskytu slovíček v řeči, ukládání slovíček do paměti, produktivní (tvořivé) a receptivní (vnímavé) schopnosti dětí, dobu uchování slovíček v paměti a tematické oblasti, ve kterých jsou slovíčka používána.

2. slovní zásobu dospělých

U slovní zásoby dospělých rozlišuje až 14 různých typů.

Pro potřeby této diplomové práce plně postačí budou-li se podrobněji zabývat pouze rozdělením slovní zásoby na aktivní a pasivní a na abstraktní a konkrétní.

8.2 Aktivní a pasivní slovní zásoba

Mallikarjun vychází z pojetí aktivní a pasivní slovní zásoby Childa a Finocchiara a cituje Childovy definice aktivní slovní zásoby jako: "**number of words we actually use**" a pasivní slovní zásoby jako: "**the larger number we are able to understand**" a srovnává je s Finocchiarem, který do aktivní slovní zásoby řadí ta slovíčka, která se žák učí intenzivně s ohledem na formu, význam a jejich všestranné použití v rámci poslechu, mluvení, čtení a psaní, a do pasivní slovní zásoby ta

slovíčka, kterým žák sice rozumí jsou-li použita v mluveném nebo psaném kontextu, ale neumí je sám použít.

Na základě Finocchiarova vymezení aktivní a pasivní slovní zásoby, dochází Mallikarjun ke dvěma významným poznatkům, a sice, že:

1. Finocchiarova definice naráží na problém proměnlivosti aktivity a pasivity slovní zásoby, protože slovíčko, které je student v určitém stádiu studia cizího jazyka schopen používat aktivně, může později přejít do oblasti pasivních znalostí, a naopak, a není tudíž vždy možné s jistotou určit, která slovíčka student v různých stupních pokročilosti ovládá aktivně a která pasivně.
2. tento obousměrně fungující vztah mezi aktivní a pasivní slovní zásobou se také může stát příčinou toho, že někteří studenti budou mít relativně rozsáhlou pasivní slovní zásobu, schopnost aktivně se dorozumět u nich bude ale jen velmi malá.

Na stejný problém při rozlišování slovní zásoby na aktivní a pasivní narazil i Harmer (1991: 159), který aktivní slovní zásobu definuje jako: **"the vocabulary that students have been taught or learnt - and which they are expected to be able to use"** a pasivní slovní zásobu jako: **"the words which the students will recognise when they meet them but which they will probably not be able to produce"**. Nepřesnost těchto definic vidí Harmer především (1991) v tom, že:

1. hlavně pokročilejší žáci bezpochyby znají a běžně používají i slova, která se ve škole nikdy cíleně neučili. Mohou to být např. slova, která si zapamatovali z nějakého článku, slova, která se běžně používají v rámci vyučovací hodiny nebo slova, která si sami vyhledali, protože je chtěli použít.
2. v závislosti na aktivním používání, resp. nepoužívání mohou slovíčka přecházet z aktivní slovní zásoby do pasivní a naopak, takže aktivita a pasivita slovní zásoby by neměla být považována za stálý a neměnný stav.

8.3 Konkrétní a abstraktní slovní zásoba

Konkrétní slovní zásobu definuje Mallikarjun jako slovní zásobu, která zahrnuje slova označující určité objekty fyzicky vnímatelné lidskými smysly, např. book - kniha, hot - horký, heavy - těžký, tasty - chutný, a **abstraktní slovní zásobu** jako výrazy označující takové vjemy, které nemůžeme fyzicky vnímat pomocí smyslů nebo je jednoduše popsat, ale je třeba si je představit, přičemž tyto představy budou s nejvyšší pravděpodobností odlišné nejen u jednotlivců, ale může se lišit jejich celkové pojetí v rámci různých kultur. Mezi abstrakta patří např. výrazy popisující pocity (pozitivní i negativní), nálady, duševní stavy apod., např. happy - šťastný, nervous - nervózní, fear - strach atd.

Za zmínku stojí ještě **potencionální slovní zásoba**, což je slovní zásoba, se kterou se student sice nesetkal, ale na základě získaných znalostí lexikálních a gramatických principů a zákonitostí daného cizího jazyka je schopen jí porozumět. Patří sem např. některé složeniny, protože student je schopen jejich význam odvodit na základě jednotlivých slov, ze kterých se složenina skládá, např. housewife - house (dům) + wife (žena) = žena v domácnosti, sunglasses - sun (slunce) + glasses (brýle) = sluneční brýle. Potencionální slovní zásoba má pro studenta především motivační funkci, neboť si jejím prostřednictvím rozšiřuje slovní zásobu, aniž by se musel učit nová slovíčka. Motivační funkci, obzvláště pro začátečníky, ve slovní zásobě plní např. i **internacionalismy**, což jsou slova, která ve více jazycích znějí stejně nebo velmi podobně a znamenají totéž a která se běžně používají. Srovnáme-li např. angličtinu a češtinu, zjistíme, že počet internacionalismů pocházejících právě z angličtiny, neboli anglicismů, je poměrně vysoký. Díky tomu je tedy možné říci, že každý student-zároveň umí trochu anglicky, aniž by se byl angličtinu učil. Mezi anglicismy patří např. fotbal (football), jazz, bigbít (bigbeat), mejkap (make-up), spam apod.

PRAKTICKÁ ČÁST

Praktická část této diplomové práce je zaměřena na analýzu a zhodnocení tří učebnic angličtiny určených pro děti na 2. stupni ZŠ z hlediska slovní zásoby. Zkoumanými učebnicemi jsou Opportunities Beginner, The New You and Me 2 a Flying Start 2. Při výběru učebnic jsem se zaměřila především na učebnice, se kterými jsem se setkala na základních školách v průběhu praxe a v jazykových kurzech pro děti do 15 let a se kterými jsem měla možnost sama pracovat.

Praktická část je rozdělena do tří částí. První část obsahuje kritéria doporučená pro posouzení učebnic z hlediska slovní zásoby, typologii cvičení na procvičování slovní zásoby a kritéria pro posouzení, zda se jedná o *traditional* nebo *communicative textbook*. Ve druhé části je detailní rozbor učebnic, ve kterém vycházím z těchto kritérií a posuzuji učebnice z následujících hledisek:

- umístění a uspořádání slovní zásoby
- kritéria použitá při výběru slovní zásoby
- práce se slovní zásobou
- procvičování slovní zásoby v učebnici a v pracovním sešitě
- kontrola slovní zásoby v učebnici a v pracovním sešitě
- grafická úprava cvičení a pokyny pro jejich vypracování

Na závěr uvádím stručné zhodnocení učebnice z hlediska slovní zásoby.

Třetí část tvoří vzájemné porovnání všech učebnic, jehož součástí je také shrnutí nejdůležitějších poznatků vyplývajících z rozboru a formulování závěrů.

Cílem praktické části je seznámit se s kritérii pro výběr vhodné učebnice z hlediska slovní zásoby, zhodnotit vybrané učebnice na základě těchto kritérií, vzájemně je porovnat a zjistit, zda se jedná o *traditional* nebo *communicative textbook* a do jaké míry se v nich odrážejí nové poznatky v přístupu ke slovní zásobě.

1. Kritéria pro posouzení učebnic z hlediska slovní zásoby, typologie cvičení, charakteristika traditional a communicative textbooks

1.1 Kritéria pro posouzení učebnic z hlediska slovní zásoby

Seznam následujících kritérií je převzat od Gairnsové a Redmana (1986: 171-172), kteří rozdělili kritéria do tří podskupin, a to: *selection*, *linguistic considerations* a *methodology*.

Selection

V rámci této kapitoly si autoři kladou tři základní otázky:

"Is there a lexical syllabus?" - autoři doporučují:

- podívat se při výběru učebnice nejdříve do příručky učitele, abychom zjistili, jestli se tam objevují oddíly věnované slovní zásobě
- pročíst si seznamy slovíček alespoň v několika lekcích, abychom zjistili, zda výběr slovíček odpovídá věku našich žáků, zda splňuje kritérium užitečnosti a zda zohledňuje multikulturní princip
- podívat se, jestli učebnice obsahuje seznam nových slovíček jednotlivě v každé lekci nebo souhrnně na konci učebnice

"How are vocabulary items grouped?" - autoři doporučují zamyslet se nad tím:

- zda se výběr slovní zásoby zakládá na nějakém z možných principů seskupování slovní zásoby, popř. na jakém, nebo zda je slovní zásoba vybírána pouze pro jednotlivé dílčí účely, a uvádí následující způsoby seskupování slovní zásoby (1986: 69-71):
 1. Items related by topic
 2. Items grouped as an activity or process
 3. Items which are similar in meaning
 4. Items which form "pairs"
 5. Items along a scale or cline, which illustrate differences of degree
 6. Items within "word families", i.e. derivatives

7. Items grouped by (a) grammatical similarity and (b) notional similarity
8. Items which connect discourse
9. Items forming a set of idioms of multi-word verbs
10. Items grouped by spelling difficulty or phonological difficulty
11. Items grouped by style
12. An item explored in terms of its different meanings
13. Items causing particular difficulty within one nationality group

"How many items are introduced at once?" - učitel by měl zhodnotit:

- jestli je počet slovíček určených k aktivnímu zvládnutí v hodině/v lekci pro jeho žáky nedostatečný, dostatečný nebo nadměrný

Linguistic considerations

V rámci "linguistic considerations" Grainsová a Redman navrhuje zamyslet se nad tím:

- do jaké míry učebnice pomáhá, jak žákovi, tak učiteli, při objasňování významu neznámých slov
- jestli je v ní uváděna fonetická transkripce nových slovíček
- jestli jsou naznačeny slovní druhy
- jak důkladně jsou slovíčka procvičována

Methodology

Z hlediska metodiky autoři doporučují zabývat se následujícími otázkami:

1. "What learning approaches are selected?"

- dává si učebnice za cíl rozvíjet strategie učení?
- jsou slovíčka určená k aktivnímu osvojení pro žáka užitečná?
- věnuje se učebnice systematicky kontextualizaci slovní zásoby?
- věnuje se učebnice práci se slovníkem?

2. "Does the teachers' book suggest teaching procedures?"

3. "Are practice and testing activities provided?"

- obsahuje učebnice dostatek různorodých cvičení na procvičení?
- je slovní zásoba procvičována komunikativní formou v reálných situacích?
- vyžadují testy pouze pasivní nebo i aktivní znalost slovní zásoby?

4. "Is the vocabulary recycled?"

- objevuje se probraná slovní zásoba i v dalších lekcích?
- je slovní zásoba vztahující se k probranému tématu dále systematicky rozšiřována?
- objevuje se slovní zásoba v různých kontextech?

5. "How are learners encouraged to consolidate and widen their vocabulary outside the classroom?"

- jaké druhy aktivit učebnice/pracovní sešit navrhuje jako domácí úkoly?
- obsahuje učebnice/pracovní sešit aktivity zaměřené na autonomii žáka?

6. "Does the course book contain useful visual material?"

7. "Does the course book anticipate vocabulary needed for skill activities?"

- jsou u cvičení uváděna klíčová slova?

1.2 Typologie cvičení

Typů cvičení je celá řada, např. Ur (1996: 309) rozlišuje cvičení obecně na:

Closed-ended exercises, která nabízejí žákovi výběr z předem stanovených odpovědí, žákovým úkolem je pouze zvolit správnou možnost.

Open-ended exercises, ve kterých musí žák sám vymyslet a zformulovat svoji odpověď.

Coady a Huckin (1997: 182-184) se zaměřují především na cvičení týkající se procvičování slovní zásoby a z tohoto hlediska rozdělují cvičení do pěti kategorií zohledňujících: "**a hypothesized hierarchy of mental processing activity**":

1. **Selective attention** - cvičení patřící do této kategorie se vyznačují tím, že používají různé techniky, jak přitáhnout žákovu pozornost k určitému slovu. Jejich cílem je se ujistit, že žák si daného slova všimne. Mezi tyto techniky patří různé druhy vizuálního zvýraznění jako např. *boldfacing*, *italicizing*, *circling*, *underlining* a *colouring*.

2. Recognition - úkolem žáka v těchto cvičeních je rozeznat cílové slovo a jeho význam. Patří sem:

- matching the target word with a definition or synonym
- recognizing the meaning of the target word from a multiple choice of meanings
- choosing the correct picture after seeing or hearing the target word
- choosing the right word to label picture
- seeing or hearing the target word in the L2 (target language) and giving its equivalent in L1 (mother tongue)

3. Manipulation - tato cvičení spočívají v: "**rearranging and organizing given elements**" a vyžadují znalost gramatických kategorií a základů morfologie.

Jedná se o:

- giving derivations of words - odvozování slov, např. změna podstatného jména na přídavné jméno nebo slovesa na podstatné jméno
- using stems and affixes to construct words - tvoření slov prostřednictvím afixů

4. Interpretation - tento typ cvičení vyžaduje analýzu významu slova s ohledem na kontext, ve kterém se vyskytuje. Tento druh cvičení zahrnuje:

- finding the odd word - cílem je najít ve skupině slov, která spolu např. významově souvisejí, jedno slovo, které do této skupiny nepatří
- understanding the meanings and grammatical functions of the target word
- classifying words according to their discourse functions
- multiple-choice cloze exercises
- guessing the meaning of target words in context

5. Production - tato cvičení jsou zaměřena na schopnost žáka: "**to produce the target words in appropriate contexts**" a patří sem:

- open cloze exercises
- labelling pictures

- answering a question requiring the target word
- finding the mistake in idiom use in a sentence and correcting it

Autoři dodávají, že z jejich analýzy učebnic zaměřené na cvičení zabývající se slovní zásobou vyplynulo, že většina cvičení je typu **interpretation**.

1.3 Traditional a communicative textbooks

Grant (1987: 12-14) rozlišuje učebnice z hlediska jejich přístupu k výuce cizího jazyka na dva základní druhy, kterými jsou **traditional textbooks**, které se snaží: "**to get students to learn the language as a system**", a **communicative textbooks**, jejichž typickým znakem je: "**creating opportunities for the students to use the language**". Charakteristiku traditional a communicative textbooks shrnul do následujících bodů:

1. Traditional textbooks:

- jsou zaměřeny převážně na čtení a psaní než na mluvení a poslech
- mají tendenci zdůrazňovat gramatické vzorce spíše než komunikativní funkci jazyka
- zdůrazňují důležitost přesnosti vyjadřování před plynulostí
- při vysvětlování používají ve značné míře mateřský jazyk žáka

2. Communicative textbooks:

- zdůrazňují komunikativní funkce jazyka
- zohledňují zájmy a potřeby žáka
- poměr mezi mluvením, poslechem, čtením a psaním je vyvážený
- odrážejí autentický jazyk každodenního života
- prosazují skupinovou práci a práci ve dvojicích
- ve vyjadřování dávají přednost plynulosti před přesností

Chceme-li zjistit, do jaké míry je určitá jazyková učebnice opravdu komunikativní, doporučuje Grant (1987: 15-16) položit si následující čtyři otázky:

- **"Is the language - spoken or written - unnatural?"**
- **"Are the language exercises all merely textbook activities of a kind no one does in real life?"**
- **"Do the activities only emphasise accuracy (particularly written accuracy) rather than fluency?"**
- **"Does the course emphasise study - or practice?"**

Je nutno podotknout, že v dnešní době by všechny nové učebnice angličtiny již měly plně splňovat požadavky na communicative textbook, takže výše zmiňovaná kritéria pro rozlišení učebnic na traditional a communicative slouží spíše jako orientační a informační body, na které bychom se při výběru učebnic měli zaměřit.

2. Analýza jednotlivých učebnic

První zvolenou učebnicí je Opportunities Beginner

I. OPPORTUNITIES Beginner

Opportunities Beginner Students' Book - Michael Harris, David Mower

Opportunities Beginner Language Powerbook - Amanda Maris

Opportunities Beginner Mini-Dictionary - Christina Ruse

1. Charakteristika učebnice z hlediska jejího uspořádání s ohledem na slovní zásobu

Učebnice Opportunities Beginner se skládá ze tří částí - učebnice, pracovního sešitu a samostatného mini-slovníčku. Veškerá slovní zásoba je soustředěna do mini-slovníčku a je rozdělena do dvou částí. První částí je obrázková část - viz Příloha č. 26, která obsahuje vybranou slovní zásobu a užitečné fráze vztahující se tematicky k jednotlivým lekcím učebnice. Druhá část je tvořena abecedním seznamem všech slovíček vyskytujících se jak v učebnici, tak v pracovním sešitě - viz Příloha č. 27. Slovníček je jednojazyčný, výkladový a u většiny slovíček jsou uváděny i příkladové věty, které zasazují slovíčko do kontextu. Součástí mini-slovníčku je i seznam nepravidelných sloves a přehled symbolů použitých pro přepis výslovnosti. Některá slovíčka uvedená v obrázkové části mini-slovníčku nejsou zahrnuta v abecedním seznamu slovíček.

2. Charakteristika učebnice z hlediska kritérií použitých při výběru slovní zásoby

Učebnice Opportunities Beginner je prvním dílem pětiúrovňové řady určené pro "náctileté", a proto autoři při výběru slovní zásoby kladli důraz především na:

- věk žáka - od věku žáka se odvíjí výběr slovní zásoby a témat, které jsou vybírány tak, aby odpovídaly žakovým zájmům, potřebám a schopnostem, takže se tu objevují např. témata jako My Favourite Sport, My Room, At the Wildlife Park, At School apod.

- autentičnost - slovní zásoba se skládá z výrazů a slovních obrátů, které žák uplatní při komunikaci v běžných každodenních situacích jako jsou např. představování se, povídání o rodině, škole, zájmech, stravování, nakupování apod. témata v učebnici a z nich vycházející situace a rozhovory jsou blízké reálnému životu
- užitečnost - zvolená slovní zásoba zahrnuje nejčastěji používané výrazy, se kterými se žák může setkat v reálných situacích zmiňovaných v předcházejícím bodu
- multikulturní princip - žák prostřednictvím učebnice poznává nejen kulturu, zvyky a realie země, jejíž jazyk se učí, ale i jiné kultury a národnosti, což se pochopitelně odráží i ve slovní zásobě, která je buďto přímo součástí slovíček určených pro danou lekci a je zpravidla prezentována v kontextu rozhovorů a textů, nebo je prezentována v samostatných oddílech nazvaných **Culture Corner**
- autonomii žáka a rozvíjení strategií učení - součástí učebnice jsou oddíly nazvané **Learning Power!**, ve kterých žák najde užitečné rady a tipy, jak se učit. Některé z těchto oddílů jsou věnovány i slovní zásobě a obsahují např. návod na sestavení si vlastního slovníčku podle různých kritérií nebo používání slovníku.
- kontextualizaci - kontextualizace slovní zásoby spočívá především v množství různorodých cvičení, textů, doprovodných obrázků a skupinových aktivit, díky kterým se slovní zásoba objevuje v různých kontextech
- procvičování a opakování - k tomuto účelu slouží především pracovní sešit
- vhodný obrazový materiál - celá učebnice obsahuje poměrně velké množství fotografií a ilustrací; na principu obrázků je založena také první část mini-slovníčku
- seskupování slovní zásoby podle tématu - seskupování slovní zásoby probíhá zpravidla prostřednictvím klíčových slov, která jsou uvedena např. před článkem nebo poslechovým cvičením; jedná se o krátký seznam slovíček, která se týkají uvedeného tématu, např. sporty, nakupování, předměty ve škole apod.

3. Práce se slovní zásobou

Nevýhodu této učebnice je, že veškerá slovní zásoba je v mini-slovníčku řazena abecedně, a není tudíž zjevné, která slovíčka jsou potřebná pro kterou lekci a není tu ani jednoznačné rozdělení slovní zásoby na aktivní a pasivní, i když lze předpokládat, že slovíčka objevující se v rámci klíčových slov by měla být určena k aktivnímu osvojení. Je tedy nutné, aby se vyučující předem s celou učebnicí a jejími jednotlivými lekcemi detailně seznámil:

- a) aby si udělal přehled, kolik nových slovíček průměrně připadá na každou lekci
- b) aby rozdělil slovní zásobu na aktivní a pasivní, popřípadě ji rozšířil o podle něj užitečné výrazy vztahující se k danému tématu
- c) aby se rozhodl, zda potřebná slovíčka bude prezentovat žákům vždy na úvodu lekce jako celek nebo zda se žáci budou učit slovíčka průběžně podle toho, jak se budou objevovat v textech a cvičeních

Na začátku každé lekce a na začátku každého tematického pododdílu lekce jsou cvičení věnovaná vybrané slovní zásobě, která je potřebná pro práci s následujícími texty a cvičeními. Tato vybraná slovní zásoba je zpravidla uvedena třemi základními typy cvičení:

1. warm-up activity - warm-up activity se nachází vždy na začátku každé lekce a využívá obrázkové části mini-slovníčku, přičemž v zadání je vždy uvedeno, které stránky mini-slovníčku má žák použít
2. before you start - oddíl before you start je zpravidla zaměřen na poslech a výslovnost klíčových slovíček, která jsou následně různou formou ještě procvičena v následujícím cvičení
3. key words - key words jsou samostatné oddíly v jednotlivých částech lekce rozšiřující její slovní zásobu

4. Procvičování slovní zásoby

4.1 Procvičování slovní zásoby v učebnici

Učebnice je zaměřena na procvičování kontextualizované slovní zásoby komunikativním způsobem, a to ve formě různých rozhovorů, skupinových aktivit, poslechových cvičení, pravopisných cvičení, popisování obrázků a kvízů. Nejčastějšími typy cvičení, která se tedy v učebnici v této souvislosti objevují jsou:

- questions and answers - viz Příloha č. 3 (47/3). Tato cvičení jsou obvykle součástí oddílů Warm-up a Before you start a jsou zaměřena na procvičení klíčových slov. Cvičení, které jsem vybrala jako příklad, je součástí Warm-up a jeho cílem je procvičení dnů v týdnu; žáci mají pracovat ve dvojicích a vzájemně se ptají a odpovídají na čtyři uvedené otázky.

Variantou tohoto typu cvičení je např. cvičení, ve kterém má žák na základě otázky popisovat obrázek/obrázky - viz Příloha č. 4 (67/1).

- matching - viz Příloha č. 3 (47/2). Cvičení tohoto typu najdeme také nejčastěji v oddílech Warm-up nebo Before you start, popřípadě jako součást cvičení zaměřených na porozumění textu nebo poslechových cvičení; v naprosté většině případů se jedná o přiřazování klíčových slov nebo vět k obrázkům. V příkladovém cvičení mají žáci přiřadit čtyři krátké věty popisující různé situace v závislosti na dni a denní době k odpovídajícím obrázkům; ke každé větě se hodí pouze jeden obrázek.
- completion - viz Příloha č. 4 (67/2). Doplnovací cvičení určená na procvičení slovní zásoby se v učebnici nevyskytují v takové míře jako předcházející typy cvičení, mnohem častěji je tento typ cvičení využíván při procvičování gramatiky. Příkladové cvičení je součástí tří cvičení zaměřených na procvičení názvů exotických zvířat; žáci mají doplnit tabulku, ve které jsou uvedeny světadíly, a doplnit s pomocí klíčových slov a obrázků názvy zvířat, která v těchto světadílech žijí.

4.2 Procvičování slovní zásoby v pracovním sešitě

V každé lekci pracovního sešitu nalezneme pododdíl nazvaný **Vocabulary**, který se zabývá slovní zásobou vycházející z učebnice a procvičuje slovní zásobu v následujících typech cvičení:

- gap-filling - viz Příloha č. 5 (77/6). Gap-filling je nejčastěji se vyskytujícím typem cvičení, slovní zásoba v těchto cvičeních se zpravidla vztahuje k určitému tématu a žák má do vět doplnit správný výraz, přičemž výrazy, ze kterých vybírá, jsou uvedeny v zadání, např. druhy povolání nebo výrazy související s dopravou.

Variantou těchto doplňovacích cvičení jsou cvičení, která jsou doplněna gramatikou, tzn. že žák musí nejen zvolit správné slovíčko, ale navíc k němu musí doplnit i správný člen.

- matching - viz Příloha č. 6 (65/7). U tohoto typu cvičení se nejčastěji jedná o přiřazování slovíček, která spolu tematicky souvisejí, k obrázkům, např. počasí, části těla, oblečení apod. - v některých případech má žák potřebná slovíčka k dispozici přímo ve cvičení, někdy je musí vyhledávat v mini-slovníčku - nebo o spojování výrazů, které tvoří pár.
- completion - viz Příloha č. 7 (71/7). V těchto cvičeních se po žákovi požaduje, aby např. do tabulky doplnil údaje týkající se země, ze které pochází, druhy pořadů do televizního programu nebo chybějící měsíce do kalendáře, a často mívají tato cvičení také podobu slovní map nebo křížovek.

Součástí každé lekce v pracovním sešitě je oddíl nazvaný **Word Corner**, který se také převážně zabývá slovní zásobou a učí žáka mimo jiné např.:

- a) orientovat se ve slovníku, slovníkových zkratkách a v jednotlivých tvarech slovníkového hesla
- b) odhadovat význam slov podle kontextu
- c) určovat slovní druhy

Úkoly ve Word Corner zpravidla vycházejí z mini-slovníčku, kde žák také nalezne správné odpovědi.

5. Kontrola slovní zásoby

5.1 Kontrola slovní zásoby v učebnici

Po každých dvou lekcích je v učebnici zařazena jednostránková opakovací sekce **Review**, která je rozdělena do jednotlivých oddílů zabývajících se gramatikou, slovní zásobou a výslovností. Počet cvičení a jejich charakter v těchto oddílech je různý, u slovní zásoby se zpravidla pohybuje od 2 do 4 cvičení a obsahuje všechny typy cvičení zmiňovaných v oddílech **4.1** a **4.2**.

5.2 Kontrola slovní zásoby v pracovním sešitě

Na konci každé lekce pracovního sešitu je zařazena jednostránková sekce nazvaná **Check your grammar and vocabulary**, která slouží k závěrečnému ověření si zvládnutí gramatiky a slovní zásoby probrané lekce. Cvičení jsou různorodá a bodovaná, takže je možné je využít i jako kontrolní test.

6. Grafická úprava cvičení a pokyny pro jejich vypracování

Všechna cvičení jak v učebnici, tak v pracovním sešitě, jsou přehledně číslována. V učebnici je vždy uvedeno, jakého oddílu je dané cvičení součástí, např. poslech, výslovnost, a v pracovním sešitě je vždy uvedeno, na jakou oblast slovní zásoby se cvičení zaměřuje, např. sporty, jídlo a pití, volný čas. Za číslem a názvem cvičení vždy následují pokyny, které jsou graficky zvýrazněny a odlišeny od textu samotného cvičení.

Pokyny použité při zadávání cvičení instruuje žáka o tom, co a jak má v daném cvičení dělat, vyplývají z charakteru cvičení, takže cvičení typu matching jsou uváděny výrazy jako **match** the words with the pictures, **label** the pictures nebo **write** the names of the clothes, gap-filling a completion výrazy **complete** the months, **complete the sentences**, **complete the table**, **fill-in** the right word, questions and

answers výrazy **ask and answer**, **look at** the photos **and tell** the class, slovní mapy výrazy **add** three words, **complete** the word map, **write** the words in the correct part, křížovky výrazy **find**, **complete**. Pokyny jsou stručné, jasné, formulované formou příkazu v cílovém jazyce a u stejných typů cvičení jsou používány stejné pokyny.

7. Celkové zhodnocení učebnice

Jak vyplývá z rozboru, je v učebnici Opportunities Beginner slovní zásobě, jejímu procvičování a kontrole věnován dostatečný prostor, slovní zásoba je pečlivě vybírána a strukturována s ohledem na cílovou skupinu, pro kterou je určena, tak, aby odpovídala jejím potřebám, věku, respektovala její zájmy a splňovala potřebná kritéria. Vzhledem k faktu, že učebnice nabízí řadu různorodých cvičení a aktivit a je bohatě doplněna zajímavým obrazovým materiálem, který hraje důležitou roli zejména u slovní zásoby, usnadňuje tak práci nejen učitelům, ale stává se současně oblíbenou i u dětí. Lze tedy říci, že tato učebnice patří z hlediska přístupu ke slovní zásobě mezi moderní učebnice založené na principech komunikativní metody a je tedy vhodná pro výuku angličtiny na 2. stupni ZŠ.

Druhou zvolenou učebnicí je The New You and Me 2

II. THE NEW YOU AND ME 2

The New You and Me 2 Teacher's Book - Gerngro3, Puchta, Davis, Holzmann

The New You and Me 2 Textbook - Gerngro3, Puchta, Davis, Holzmann

The New You and Me 2 Workbook - Gerngro3, Puchta, Davis, Holzmann

1. Charakteristika učebnice z hlediska jejího uspořádání s ohledem na slovní zásobu

Učebnice The New You and Me 2 se skládá ze dvou částí - učebnice a pracovního sešitu. Veškerá slovní zásoba je řazena na konci učebnice formou abecedního seznamu, součástí tohoto seznamu je i přepis výslovnosti a překlad do mateřského jazyka. Slovní zásobu určenou pro danou lekci najde žák vždy na konci každé lekce pracovního sešitu ve formě Wordfield a Words in context.

V rámci charakteristiky této učebnice bych chtěla zmínit i příručku učitele Teacher's Book, protože podrobně popisuje

- způsob, jakým autoři této učebnice ke slovní zásobě přistupují, jejich cíle a metody
 - jednotlivé fáze práce se slovní zásobou
 - typy použitých cvičení zaměřených na slovní zásobu
 - metodické pokyny, jak s celou učebnicí a pracovním sešitem a jednotlivými cvičeními pracovat
 - metodické pokyny k jednotlivým lekcím v učebnici a pracovním sešitě
 - návrh na rozložení jednotlivých lekcí na období jednoho školního roku
- a je tak pro učitele velmi užitečným zdrojem informací, rad a tipů.

2. Charakteristika učebnice z hlediska kritérií použitých při výběru slovní zásoby

Nová čtyřdílná řada učebnic The New You and Me je určena pro výuku angličtiny na druhém stupni základních škol a už při prvním pohledu do učebnice je patrná snaha

autorů žáka zaujmout a zprostředkovat mu výuku angličtiny zábavnou formou. Důraz je tedy kladen především na:

- vhodný obrazový materiál, který zde slouží nejen jako prostředek nutné vizualizace, ale vykazuje i jistou dávku humoru; naprostá většina cvičení v učebnici - u cvičení zabývajících se slovní zásobou to platí bez výjimky - je spojena s obrázky; obrázky jsou zpravidla přímo součástí cvičení, tzn. že žák s nimi pracuje, nebo cvičení jen doplňuje
- věk žáka - témata (např. Sports and Games, Pets and other animals, Mascots), články a s nimi spojená slovní zásoba jsou voleny tak, aby odpovídaly jazykovým schopnostem, potřebám a zájmům žáků na základní škole, takže je současně splněno i kritérium užitečnosti, protože žák se učí slovíčka, která použije v reálném životě

Vzhledem k tomu, že se jedná o druhý díl učebnice The New You and Me a jeho použití už předpokládá jak znalost slovní zásoby, tak schopnost dorozumět se v základních běžných situacích z dílu prvního, je ve druhém díle výběr slovní zásoby částečně spojen i s do jisté míry abstraktními tématy a umožňuje tak žákovi mluvit o takových tématech jako jsou např. pocity, sny apod.

- kontextualizaci - v případě slovní zásoby hraje v této učebnici kontext důležitou roli ve všech fázích práce se slovní zásobou a pozornost je věnována zejména procvičení všech stránek slovní zásoby, tzn. významu, výslovnosti a pravopisu, formou různých cvičení, přičemž autoři vycházejí hlavně z principu názornosti; přesný návod, jak s jednotlivými cvičeními pracovat, najde učitel v metodicko-didaktických pokynech v příručce učitele
- autonomii žáka - v učebnici a v pracovním sešitě je několik oddílů nazvaných **Learning to learn**, ve kterých žák najde užitečné rady, tipy a návody, které ho vedou k samostatnosti a usnadňují mu proces učení.
- seskupování slovní zásoby - princip seskupování slovní zásoby tu najdeme dvojí; v učebnici se jedná zpravidla o grafické vyobrazení vybrané slovní zásoby vyskytující se v dané lekci (výrazy spolu tematicky ne vždy souvisí) nebo o

rozšíření slovní zásoby, a to formou Picture Dictionary, zatímco v pracovním sešitě se jedná o seskupování slovní zásoby podle toho, ve kterém cvičení v učebnici se nové slovíčko objevuje - slovní zásoba je uvedena ve formě seznamu Words in context nebo prostřednictvím Wordfields

- autentičnost - učebnice využívá autentické texty, např. novinové články
- multikulturní princip - učebnice obsahuje i texty, ve kterých se žák seznamuje s reáliemi anglicky mluvících zemí
- procvičování a opakování - k důkladnému zopakování a procvičení slovní zásoby je určen pracovní sešit; součástí každé lekce je opakovací oddíl Revision a řada cvičení zabývajících se gramatikou, slovní zásobu a výslovností

3. Práce se slovní zásobou

Jak již bylo řečeno, veškerá slovní zásoba z učebnice i pracovního sešitu je i s přepisem výslovnosti a překladem do mateřského jazyka uvedena formou abecedního seznamu na konci učebnice a nová slovíčka z každé jednotlivé lekce jsou shrnuta na konci každé lekce pracovního sešitu. Seznamy slovíček v pracovním sešitě jsou na rozdíl od abecedního seznamu v učebnici založeny na principu asociací (Wordfield - viz Příloha č. 28) a na principu kontextualizace (Words in context - viz Příloha č. 29). Seznamy slovíček v pracovním sešitě tedy mají díky zvolenému způsobu řazení žákovi usnadnit práci s cvičeními v učebnici a současně mu sloužit především jako podklad pro snadnější učení se slovíček, ale nemají v žádném případě nahrazovat klasický slovníček, do kterého si žák novou slovní zásobu postupně zapisuje. Cílem abecedního seznamu slovíček na konci učebnice je naučit žáka samostatně slovíčka vyhledávat.

Každá lekce v učebnici začíná cvičením nazvaným Picture Dictionary - viz Příloha č. 9, ve kterém je prezentována vybraná slovní zásoba formou obrázků - obrázek + výraz v cílovém jazyce, jedná-li se o slovíčko, jehož výraz není možné jednoznačně z vyobrazení určit, je zde uveden i jeho ekvivalent v mateřském jazyce. Doporučuje se věnovat se také nácviku výslovnosti. Díky tomu žák tedy vnímá nové

slovíčko současně několika smysly najednou, což přispívá ke snadnějšímu a rychlejšímu zapamatování si jeho významu a zároveň tak respektuje různé učební styly žáků. Picture Dictionary slouží nejen k prezentaci nové slovní zásoby, ale současně plní i funkci slovníčku v rámci jednotlivých lekcí - není-li si žák jistý významem slovíčka, snadno a rychle ho zde najde. Některé lekce obsahují dva oddíly Picture Dictionary. V těchto případech je v nich nejčastěji obsažena doplňující slovní zásoba k následujícímu článku.

V pracovním sešitě je uvedena veškerá nová slovní zásoba jak z pracovního sešitu, tak z učebnice, která se v dané lekci objevuje, a to ve formě Wordfield a Words in context.

Oddíly Wordfields jsou sestavovány na principu asociací, přičemž jejich obsah není přesně definován, tzn., že neobsahuje pouze slovíčka, ale najdeme tam i důležitá slovní spojení a gramatické struktury, které se vztahují k danému tématu. Tématu, je-li to možné, je přizpůsobeno i grafické provedení Wordfield, např. k tématu Science Fiction má Wordfield podobu kosmických příšerek - viz Příloha č. 8.

V oddíle Words in context je uvedeno izolované slovíčko v cílovém jazyce, v dalším sloupečku je slovíčko dáno do kontextu formou příkladové věty a v posledním sloupečku je slovíčko přeloženo do mateřského jazyka. Slovíčka nejsou řazena abecedně ani tematicky, ale jsou rozdělena podle toho, v jakém pořadí a v jakém cvičení se objevují v učebnici. S oddílem Words in context je tedy možno pracovat dvojitým způsobem:

- vzhledem k tomu, že slovíčka jsou řazena podle příslušnosti ke cvičením, ve kterých se poprvé objeví, je možné, vždy projít slovíčka k danému cvičení předem
- narazí-li žáci ve cvičení na slovíčko, které se v rámci lekce objeví poprvé, vyhledají si jeho význam ve Words in context

4. Procvičování slovní zásoby

Autoři učebnice *The New You and Me* vycházejí z poznatků o ukládání nové slovní zásoby do dlouhodobé paměti, a tak se zaměřují na používání a procvičování nové slovní zásoby ve čtyřech řečových dovednostech, kterými jsou poslech, mluvení, čtení a psaní. Procvičování slovní zásoby, zaměřené především na vizuální a auditivní aktivaci, začíná už při prezentaci v *Picture Dictionary*. V příručce učitele je uvedeno celkem sedm metodických kroků (včetně několika alternativ), jak při procvičování slovní zásoby v rámci *Picture Dictionary* postupovat:

- učitel nahlas předčítá slovní zásobu v *Picture Dictionary*, žáci poslouchají a dívají se na obrázky; v případě nejasného významu se učitel snaží význam slovíčka objasnit formou mimiky a gestiky, pouze je-li to nevyhnutelně nutné, slovíčko přeloží
- žáci zavřou oči a učitel znovu nahlas a zřetelně předčítá tutéž slovní zásobu, žáci pouze poslouchají
- žáci mají stále zavřené oči, učitel předčítá slovní zásobu znovu, žáci ji po něm opakují
- dalším krokem je "read my lips", kdy učitel zřetelně, ale bez hlasu vyslovuje vybrané slovíčko z *Picture Dictionary* a žáci mají uhodnout, o které slovíčko se jedná
- následuje "What's the missing word?", tato aktivita probíhá ve dvojicích, kdy jeden ze dvojice zakryje u jednoho obrázku výraz, který obrázek znázorňuje, a ptá se spolužáka "What's the missing word?", pak si role prohodí
- učitel vyjmenovává slovíčka z *Picture Dictionary* jedno po druhém a každému z nich přiřazuje číslo (oneangry, two late), žáci si tato čísla zapisují k odpovídajícím obrázkům, žáci si mají k sobě náležející čísla a slovíčka zapamatovat, potom zavřou učebnice, učitel říká čísla a žáci výrazy, ke kterým čísla v *Picture Dictionary* přiřadily
- poslední krok nemusí následovat bezprostředně po šesti předcházejících, ale může

být využit na konci hodiny nebo na začátku další hodiny; učitel napíše počáteční písmena všech slov z příslušného Picture Dictionary na tabuli a žáci slova doplňují

4.1 Procvičování slovní zásoby v učebnici

Učebnice obsahuje velké množství různorodých a zajímavých témat a textů, které přispívají k upevnění slovní zásoby zejména po její stránce obsahové tím, že novou slovní zásobu zasazují do různých kontextů, takže tu kromě Picture Dictionary nenajdeme žádná cvičení, která by byla primárně zaměřena na procvičování izolované slovní zásoby. Slovní zásoba bývá procvičována ve čtyřech základních typech cvičení:

- *krátký text*, ve kterém jsou některá slova nahrazena obrázky a žakovým úkolem je místo těchto obrázků doplnit správné slovíčko, přičemž vynechaná slovíčka vždy odpovídají nové slovní zásobě uvedené v Picture Dictionary - viz Příloha č. 9
- *cvičení, ve kterém má žák podle vzorových vět obměňovat výrazy*, které jsou vynechané nebo graficky zvýrazněné. Věty obsahují gramatické struktury, které má žák používat, obměňovaná slovní zásoba vychází z tématu lekce a ze slovíček prezentovaných v úvodním Picture Dictionary - viz Příloha č. 10 (113/4).
- *gap-filling and completion* - jedná se o cvičení, ve kterých žák z uvedeného seznamu slovíček doplňuje slovíčka do textu s mezerami, viz Příloha č. 11 (117/11), nebo vyplňuje různé tabulky, např. svůj školní rozvrh v angličtině - viz Příloha č. 12 (112/3). Gap-filling exercises jsou zpravidla spojena i s poslechem, podle kterého si žáci překontrolují, zda výrazy doplnili správně.
- *matching exercises* - viz Příloha č. 13 (83/5). U tohoto typu cvičení žák přiřazuje výrazy nebo věty k obrázkům; u příkladového cvičení se jedná o přiřazení příkazů k postavičce na obrázku, která tento příkaz provádí; potřebnou slovní zásobu, která ještě nebyla probrána, najde žák v seznamu slovíček v odpovídající lekci pracovního sešitu.

Ostatní cvičení v učebnici jsou většinou primárně určena k procvičení porozumění čtenému nebo slyšenému textu, takže v nich dochází k upevňování a procvičování slovní zásoby formou čtení a poslechových nebo konverzačních cvičení vycházejících z článků.

4.2 Procvičování slovní zásoby v pracovním sešitě

Lekce v pracovním sešitě tematicky odpovídají lekcím v učebnici a jsou zaměřeny na procvičování a opakování slovní zásoby, gramatiky a výslovnosti. Uspořádání lekcí je stejné, první část tvoří oddíl nazvaný Revision, který obsahuje poddíly Vocabulary, Vocabulary and grammar a Grammar, následuje několik cvičení, ve kterých jsou jazykové dovednosti kombinovány, a oddíl zaměřený na výslovnost Pronunciation, na konci lekce je shrnuta slovní zásoba ve formě Wordfield a Words in context.

Slovní zásoba je procvičována v následujících typech cvičení:

- matching exercises - viz Příloha č. 14 (49/1). Úkolem žáka je spojit slovesa v levém sloupečku s vhodným podstatným jménem nebo výrazem v pravém sloupečku a zapsat si vzniklé slovní spojení do slovníčku; je uveden příklad, jak má žák postupovat.
- gap-filling exercises - jedná se o stejný typ cvičení, jaký se vyskytuje v učebnici, tzn., že žák vybírá z nabízených slovíček a doplňuje je do textu s mezerami, někdy je také třeba, aby žák dal slovíčko do správného tvaru
- crosswords - crosswords se zpravidla zaměřují na procvičení nepravidelných tvarů slovní zásoby, jakými jsou např. minulé tvary nepravidelných sloves - viz Příloha č. 15 (50/6) - nebo komparativní a superlativní tvary přídavných jmen

Obměnou tohoto typu cvičení je tzv. word snake, ve kterém žáci také vyhledávají a vyškrťávají nejčastěji minulé tvary nepravidelných sloves.

- naming - cvičení, ve kterých žáci pojmenovávají obrázky. Toto cvičení je zaměřeno na procvičení a zopakování izolovaných slovíček, cvičení se skládá pouze z obrázků, které spolu tematicky nesouvisejí, ale se kterými se žák setkal v

učebnici; úkolem žáka je anglicky pojmenovat předměty, které obrázky znázorňují. viz Příloha č. 16 (44/1)

- completion (někdy uváděná jako sorting out exercises) - viz Příloha č. 17 (90/3). Žák doplňuje slova do tabulky na základě stanovených kritérií, v tomto případě se jedná o třídění slovíček na jobs, buildings a school subjects.
- multiple-choice exercises - viz Příloha č. 18 (60/1). Žák má do věty doplnit správné slovíčko, má vždy na výběr ze čtyř možností, věty vycházejí z článků v učebnici.
- přesmyčky - písmenka ve slovech jsou přeházena tak, že slova nedávají smysl, a žák má dát písmenka do správného pořadí tak, aby z nich vzniklo smysluplné slovo; jako pomůcku má žák dispozici obrázky zobrazující hledané výrazy - viz Příloha č. 19 (36/1)

Cvičení v pracovním sešitě zaměřená na slovní zásobu je možné využít jak v hodině, tak pro samostatnou domácí práci formou domácího úkolu. V takovém případě je však nutné se ujistit, zda žáci zadání rozumějí, případně uvést příklad.

5. Kontrola slovní zásoby

Učebnice The New You and Me 2 je koncipována tak, že důležitá slovní zásoba se v ní cyklicky opakuje, a to především prostřednictvím oddílu **Revision**, který je součástí každé lekce v pracovním sešitě. Kromě toho by součástí každé hodiny mělo být i ústní opakování. Doporučení, co a jakou formou v jaké lekci by mělo být zopakováno, nalezneme v metodických pokynech pro každou lekci, které jsou součástí příručky učitele.

Oddíl Revision je hned na začátku lekce a obsahuje pododdíly Vocabulary, Vocabulary and grammar nebo Grammar and vocabulary a Grammar v tomto pořadí, přičemž ne každé Revision musí nutně obsahovat všechny z nich. Sekce Vocabulary se skládá z jednoho až třech cvičení a obsahuje stejné typy cvičení, které byly popsány v rámci kapitoly 4.2. Cvičení v sekcích Vocabulary and grammar a

Grammar and vocabulary kombinují procvičování slovní zásoby s gramatikou, tzn. že po žákovi se požaduje, aby nejen vybral a doplnil správná slovíčka, ale aby slovíčka doplnil v náležitých gramatických tvarech a časech. Cvičení, která zde objevují, jsou hlavně typu *gap-filling and completion*, někdy se jedná o samostatná cvičení, někdy cvičení navazují na předcházející sekci Vocabulary.

Pro testování a ověřování znalostí slovní zásoby doporučují autoři učebnice používat stejné typy cvičení, se kterými se žáci setkávají v učebnici a pracovním sešitě. Konkrétní návrhy testů vypracované přímo pro učebnici The New You and Me 2 jsou shrnuty v samostatné sbírce, která ovšem není součástí ani učebnice, ani příručky učitele.

6. Grafická úprava cvičení a pokyny pro jejich vypracování

Co se grafické úpravy cvičení týče, je pro učebnici i pracovní sešit společné přehledné číslování a označení jednotlivých cvičení, jejich výrazné odlišení od ostatního textu a důmyslné grafické provedení. V učebnici za číslicí označující pořadí daného cvičení následuje název cvičení, pod ním jsou v cílovém jazyce uvedeny pokyny vztahující se k vypracování cvičení a také ikonka říkající, zda se jedná o cvičení poslechové nebo konverzační. V pracovním sešitě jsou cvičení také označena číselně, avšak místo názvu cvičení jsou za číslicí hned uvedeny instrukce k vypracování cvičení. Výjimku tvoří oddíl Revision, který kromě čísla a pokynů ještě obsahuje označení, zda se jedná o cvičení zaměřená na slovní zásobu nebo gramatiku, a oddíl zaměřený na výslovnost, který je označen nadpisem Pronunciation. Oddíly Revision, Wordfield a Words in context v pracovním sešitě jsou kvůli přehlednosti od ostatních cvičení oddělena orámováním. Cvičení v učebnici i v pracovním sešitě jsou navíc označena symboly určujícími jejich náročnost, vysvětlivky k symbolům jsou uvedeny jak v učebnici, tak v pracovním sešitě.

Pokyny pro vypracování jednotlivých cvičení jsou graficky odlišeny od názvu cvičení a od textu cvičení a mají formu příkazu v cílovém jazyce, popřípadě obsahují i několik vět, které žáka, je-li to nutné, uvádějí do děje textu nebo do situace, která se

ve cvičení odehrává. Nejčastější pokyny, se kterými se v zadání cvičení určených na procvičení slovní zásoby setkáme, jsou: **fill in the words from the box**, **write the words** next to the drawings, **which words go together?**, **can you find the words?**, **put the verbs together** with the correct noun/phrase, **write down the words** from the box in five lists, **fill in the missing words**, **tick the correct word**, **mark the words** that go together, **use the words in the correct form**, **find** the twelve past forms, **draw lines** apod.

7. Celkové zhodnocení učebnice

Autoři učebnice *The New You and Me 2* považují znalost slovní zásoby za stejně důležitou jako všechny ostatní složky jazyka, a proto je poměr mezi aktivitami zaměřenými na slovní zásobu, gramatiku, výslovnost atd. vyrovnaný, přičemž autoři vycházejí především z principu kontextualizace a snaží se u slovní zásoby o rovnováhu mezi cvičeními zaměřenými na izolovanou slovní zásobu a na slovní zásobu v kontextu. Aktivity a cvičení jsou různorodé a jejich cílem je nejen naučit žáka cizímu jazyku hravou a zábavnou formou, ale především vzbudit v žákovi zájem o cizí jazyk jako takový, takže je kladen důraz na taková témata, slovní zásobu a obrazový materiál, které odpovídají zájmům a potřebám žáků na 2. stupni základní školy. Autoři učebnice se však při její tvorbě nesoustředili pouze na ty, kteří se podle této učebnice budou učit - na žáky, ale i na ty, kteří podle ní budou vyučovat - na učitele, a proto je učebnice koncipována tak, aby učitel nebyl nucen vyhledávat doplňující materiály.

Třetí zvolenou učebnicí je Flying Start 2

III. FLYING START 2

Flying Start 2 Students' Book - Brian Abbs and Ingrid Freebairn with Luciano Mariani

Flying Start 2 Activity Book - Steve Elsworth

1. Charakteristika učebnice z hlediska jejího uspořádání s ohledem na slovní zásobu

Učebnice Flying Start 2 se skládá ze dvou částí - z učebnice a z pracovního sešitu. Slovní zásoba je shrnuta na konci učebnice a je řazena do oddílů podle jednotlivých lekcí, takže učitel má přehled, kolik a jaká nová slovíčka každá lekce obsahuje. Seznam slovíček obsahuje přepis výslovnosti, ale postrádá překlad do mateřského jazyka.

2. Charakteristika učebnice z hlediska kritérií použitých při výběru slovní zásoby

Učebnice řady Flying Start jsou určeny pro žáky ve věku od 11 do 15 let a jejich prvořadým cílem je naučit žáka dobře a efektivně komunikovat v angličtině. Učebnice tedy poskytuje základ především pro mluvené a psané aktivity, které umožní žákovi vyjadřovat se mluvenou a písemnou formou o jeho vlastních zkušenostech a zájmech. Z toho vyplývá, že autoři při tvorbě učebnice a výběru slovní zásoby kladli důraz především na:

- věk žáka - množství a charakter slovní zásoby jsou přizpůsobeny schopnostem, potřebám a zájmům žáků na 2. stupni ZŠ, navazují na předcházející díl učebnice a současně zohledňují i kritérium užitečnosti a poskytují žákovi základ pro komunikaci v reálných situacích
- kontextualizaci - kontextualizace se v tomto případě týká nejen slovní zásoby, ale i gramatických struktur; jak slovní zásoba, tak gramatika jsou prezentovány a procvičovány v kontextu a navzájem se prolínají

- procvičování a opakování - učebnice je koncipována tak, že slovní zásoba a gramatika se v ní cyklicky opakují, a tak je součástí každé páté lekce i opakování lekcí předchozích; k procvičování slouží samozřejmě i pracovní sešit
- vhodný obrazový materiál - vzhledem k tomu, že učebnice je určena dětem, snažili se autoři texty a cvičení v učebnici i pracovním sešitě doplnit humornými obrázky a kresbami, které by žáky nejen pobavily a motivovaly, ale zároveň sloužily jako prostředek názornosti
- multikulturní princip - žák se prostřednictvím textů v učebnici dovídá o realitách anglicky mluvících zemí

Kromě výše zmiňovaných kritérií brali autoři v potaz také délku školního roku a navrhli učebnici tak, aby se její obsah dal zvládnout za jeden školní rok.

3. Práce se slovní zásobou

Z hlediska slovní zásoby je nespornou výhodou učebnice Flying Start 2 přehledné rozdělení slovní zásoby podle jednotlivých lekcí. Vzhledem k tomu, že lekce jsou poměrně krátké - průměrně dvě stránky, pohybuje se počet nových slovíček v jedné lekci v průměru asi kolem 15 výrazů. Obsahuje-li daná lekce slovní zásobu, která spolu úzce tematicky souvisí, je tato slovní zásoba v seznamu slovíček uvedena souhrnně pod odpovídajícím názvem tématu, ke kterému se vztahuje, např. occupations, months of the year, animals, parts of the body apod. Ve slovní zásobě není dělán rozdíl mezi slovní zásobou, kterou by žák měl zvládnout aktivně a tou, kterou by si měl osvojit pasivně, tato volba je ponechána na učiteli a jeho uvážení vzhledem ke schopnostem a úrovni skupiny, kterou vyučuje.

Nevýhodou této učebnice je skutečnost, že její součástí není překlad slovíček do mateřského jazyka, a vzhledem k tomu, že učebnice neobsahuje ani žádné samostatné oddíly věnované prezentaci, procvičování a upevňování slovní zásoby, záleží jen na učiteli, aby se rozhodl, jakým způsobem význam slovíček žákům zprostředkuje a

jakým způsobem bude se slovní zásobou pracovat. Konkrétní návrhy, rady a doplňkové aktivity pro každou lekci je samozřejmě možné najít v příručce učitele.

4. Procvičování slovní zásoby

4.1 Procvičování slovní zásoby v učebnici

Jak již bylo řečeno v předchozích kapitolách, je učebnice Flying Start zaměřena především na schopnost žáka porozumět a samostatně se domluvit, s čímž souvisí i charakter cvičení, takže v učebnici převládají spíše aktivity zaměřené na poslech a samostatný mluvený a psaný projev, které předpokládají znalost potřebné slovní zásoby a ve kterých je tato slovní zásoba již procvičována v kontextu, tzn. že tu najdeme hlavně cvičení, ve kterých:

- se žáci ve dvojicích ptají a odpovídají na otázky
- žáci sdělují zbytku třídy, co se z rozhovoru dozvěděli o svém spolužákovi
- žáci odpovídají na otázky k textu
- žáci doplňují nebo tvoří rozhovory
- žáci komentují obrázky
- žáci píší věty vztahující se k informacím z článku
- žáci píší krátké texty o sobě
- žáci píší krátké texty na zadaná témata

ale najdeme tu jen málo cvičení, která by byla primárně zaměřena na slovní zásobu.

Cvičení primárně zaměřená na slovní zásobu nenajdeme ani v opakovacích oddílech zařazovaných po každé páté lekci, protože i zde je kladen důraz více na gramatiku, mluvení a psaní; procvičování slovní zásoby je tak součástí všech těchto cvičení, ale nejsou mu věnována samostatná cvičení - učebnice obsahuje oddíly nazvané Read, Write, Listen, Conversation, Dialogue, Roleplay, ale neobsahuje žádné oddíly nazvané Vocabulary apod.

4.2 Procvičování slovní zásoby v pracovním sešitě

Pracovní sešit je určen k procvičování, upevňování a opakování probraných gramatických jevů a slovíček a může být využit jak v rámci hodiny, tak jako zdroj domácích úkolů. Jednotlivé lekce v pracovním sešitě tematicky odpovídají lekcím v učebnici a vycházejí z nové slovní zásoby příslušné lekce. Co se rozsahu týče, jsou lekce jednostránkové s výjimkou těch lekcí, které v učebnici obsahují opakovací oddíl - tyto lekce zabírají v pracovním sešitě dvě strany. Cvičení v pracovním sešitě jsou číslována, ale nejsou rozdělena podle toho, na co se zaměřují. Narozdíl od učebnice zařadili autoři do pracovního sešitu kromě cvičení, ve kterých se gramatika, slovní zásoba a poslech prolínají, i cvičení, která jsou zaměřena pouze na slovní zásobu. Mezi tato cvičení patří:

- *matching exercises* - v těchto cvičeních žáci např. vybírají ze seznamu slovíček a přiřazují je ke slovíčku s opačným významem nebo spojují slovíčka, která se k sobě významově hodí, přiřazují výrazy nebo krátké věty k obrázkům apod. Jako příkladové cvičení jsem vybrala cvičení, ve kterém je úkolem žáka přiřadit přídavné jméno vyjadřující nějakou vlastnost nebo stav k odpovídajícímu obrázku - viz Příloha č. 20 (32/1).
- *completion exercises* - toto cvičení se vyskytuje v několika variantách. V první variantě je základem cvičení obrázek, k jehož jednotlivým částem se vztahují neúplné věty, které má žák podle obrázku doplnit správným slovíčkem - viz Příloha č. 21 (2/2). Druhou variantou je doplňování tabulky - viz Příloha č. 22 (18/4).
- *gap-filling* - viz Příloha č. 23 (24/2). Jako ukázkou jsem vybrala cvičení, které obsahuje šest vět, v každé větě chybí jedno slovo, které má žák doplnit tak, aby věta dávala smysl a aby počet písmen doplněného slova odpovídal počtu písmen vynechaného slova, který je naznačen čárkami. Někdy je jako nápověda v chybějícím výrazu uvedeno jedno nebo dvě písmena.
- *crosswords* - u crosswords jsou hledané výrazy, které má žák do křížovky doplnit, popsány slovně nebo vyjádřeny obrázkem

- přesmyčky - viz Příloha č. 24 (40/5). Ve cvičení je deset slov s přeházenými písmeny, nápovědou pro žáka je, že všechna slova, poskládá-li písmenka ve správném pořadí, vyjadřují míru velikosti.
- multiple-choice exercises - žák vybírá z nabízených možností výraz, který se významově jako jediný hodí do věty - viz Příloha č. 23 (24/3)
- odd one out - úkolem žáka je vybrat ze skupiny slovíček, která spolu na základě určitého kritéria souvisejí, jedno, které toto kritérium nesplňuje - viz Příloha č. 25 (30/2)

5. Kontrola slovní zásoby

Ověřování znalosti slovní zásoby probíhá v k tomu určených oddílech nazvaných **Language focus**, které jsou zařazeny v učebnici po každé páté lekcí a které testují probranou gramatiku a slovní zásobu z předchozích lekcí. Language focus se nachází vždy na samostatné dvoustraně a počet cvičení v něm se pohybuje od šesti do devíti cvičení. Jednotlivá cvičení jsou číslována, ale neobsahují označení, zda jsou zaměřena na gramatiku nebo slovní zásobu. Přesto je zjevné, že cvičení se z větší části soustředí na gramatiku než na slovní zásobu, přičemž věty v gramatických cvičeních se zakládají na nové slovní zásobě lekcí, pro které je Language focus určen.

6. Grafická úprava cvičení a pokyny pro jejich vypracování

Grafická úprava cvičení a způsob jejich číslování, který je v učebnici ještě navíc obohacen barevným provedením, je shodný v učebnici i v pracovním sešitě, takže odlišení jednotlivých cvičení a celková přehlednost jsou velmi dobré. Způsob označování cvičení nalezneme v učebnici dvojí. Některé lekce jsou tvořeny cvičeními, která jsou klasicky číslována, a některé lekce jsou tvořeny pouze nečíslovanými graficky zvýrazněnými oddíly **Listen, Write, Read, Conversation** apod. U číslovaných cvičení následují za číslicí pokyny k vypracování cvičení, u nečíslovaných oddílů jsou pokyny uvedeny hned pod označením oddílu. V případě,

že se jedná o cvičení, které je nahrané na kazetě, je toto cvičení označeno příslušným grafickým symbolem.

Pokyny používané v této učebnici jsou formulovány v cílovém jazyce formou jednoduchého příkazu a instruuji žáka, jak má se cvičením pracovat, popřípadě zadání cvičení žáka velmi stručně informuje o situaci, která se ve cvičení odehrává. Nejčastějšími pokyny, kterými jsou uváděna cvičení zabývající se slovní zásobou, jsou **match** the job with the correct object, **write the names** of the objects, **match the question with the correct answer**, **write the correct word under each picture**, **match the sentences with the signs** u cvičení typu *matching*, **complete** the sentences, **write** the months, **write the words in the correct places**, **complete the report**, **write the missing words**, **write the correct word in the space(s)** u typů *completion*, *gap-filling* a *přesmyčky*, **circle** the correct answer/word u typu *multiple-choice*, **circle the odd word** in each group u typu *odd one out*. U cvičení typu *crosswords* nejsou pokyny žádné.

7. Celkové zhodnocení učebnice

Jak je patrné z rozboru, setkáme se v učebnici a v pracovním sešitě Flying Start 2 s odlišným přístupem ke slovní zásobě. Tato odlišnost spočívá především v práci se slovní zásobou a ve způsobu jejího procvičování. Zatímco v pracovním sešitě najdeme řadu různorodých cvičení zabývajících se v první řadě slovní zásobou jak izolovanou, tak slovní zásobou v kontextu, v učebnici se taková cvičení objevují jen minimálně a slovní zásoba je tu procvičována v rámci poslechových, konverzačních a písemných aktivit. Učebnice je rozdělena do 35 relativně krátkých lekcí, s čímž souvisí i počet nové slovní zásoby určený pro jednotlivé lekce, který je nižší než u ostatních zkoumaných učebnic, což ovšem neznamená, že by se žáci podle této učebnice naučili málo slovíček. Spíše je velmi pravděpodobné, že zatímco v jiných učebnicích s vyšším počtem slovíček si žáci osvojí některá slovíčka aktivně, některá pasivně a některá vůbec, v učebnici Flying Start 2 si žáci osvojí všechna slovíčka aktivně.

3. Porovnání učebnic

Kapitola Porovnání učebnic je třetí a poslední částí praktické části této diplomové práce. Navazuje na předcházející část, která byla věnována podrobnému rozboru tří vybraných učebnic - **Opportunities Beginner, The New You and Me 2, Flying Start 2** - z hlediska:

- umístění a uspořádání slovní zásoby
- kritérií použitých při výběru slovní zásoby
- práce se slovní zásobou
- procvičování slovní zásoby v učebnici a v pracovním sešitě
- kontroly slovní zásoby v učebnici a v pracovním sešitě
- grafické úpravy cvičení a pokynů pro jejich vypracování

a je zaměřena na porovnání a shrnutí poznatků z této části.

V této kapitole najdeme jak slovní porovnání a zhodnocení učebnic, tak i shrnutí některých údajů formou tabulek, které jsou zde dvě. První tabulka se týká kritérií použitých pro výběr slovní zásoby a graficky znázorňuje míru uplatnění daných kritérií ve zkoumaných učebnicích. Ve druhé tabulce najdeme údaje týkající se kontroly slovní zásoby, přehlednosti učebnic, rozdělení slovní zásoby na aktivní a pasivní a rozlišení, zda se jedná o traditional nebo communicative textbook. Porovnání učebnic je prováděno na základě stejných hledisek, jaká byla uplatněna při analýze jednotlivých učebnic rozšířených o posouzení, zda se jedná o traditional nebo communicative textbook, o pohled na dělení slovní zásoby na aktivní a pasivní a o srovnání učebnic z hlediska celkového počtu slovní zásoby.

3.1 Porovnání učebnic z hlediska umístění a uspořádání slovní zásoby

U každé ze zkoumaných učebnic byl z hlediska umístění a uspořádání slovní zásoby zvolen odlišný přístup, takže z tohoto hlediska najdeme u těchto učebnic jen málo společných rysů.

U učebnice **Opportunities Beginner**, co se umístění slovní zásoby týče, byl zvolen přístup poněkud netradiční. Seznam slovní zásoby není součástí ani učebnice, ani

pracovního sešitu, ale je uveden v samostatném mini-slovníčku formou abecedního seznamu a formou obrázků tematicky souvisejících s jednotlivými lekcemi učebnice. Mini-slovníček *neobsahuje překlad slovíček* do mateřského jazyka.

- Výhodou tohoto způsobu uspořádání slovní zásoby je především obrázková část mini-slovníčku, ve které jsou slovíčka prezentována názorně, v kontextu a jsou seskupována podle témat, ke kterým se vztahují.

- Nevýhodou je skutečnost, že takový způsob uspořádání slovní zásoby značně učitelé stěžuje práci se slovní zásobou v rámci jednotlivých lekcí, a to především z důvodů, které byly již popsány na **str. 43**.

Učebnice **The New You and Me 2** jako jediná z analyzovaných učebnic obsahuje seznam slovní zásoby jak v učebnici, tak v pracovním sešitě. Zatímco abecední seznam slovíček v učebnici slouží hlavně pro rychlé vyhledávání slovíček, oddíly Wordfield a Words in context v pracovním sešitě slouží jako podklad pro učení se nových slovíček a jako pomůcka pro práci s cvičeními v učebnici a současně tak poskytují i přehled o množství slovní zásoby v jednotlivých lekcích.

Seznamy slovíček v učebnici i v pracovním sešitě *obsahují překlad slovíček* do mateřského jazyka.

- Tento způsob uspořádání slovní zásoby lze podle mého názoru považovat za zdařilý a výhodný jak pro žáka, tak pro učitele.

V učebnici **Flying Start 2** byl z hlediska umístění a uspořádání slovní zásoby uplatněn způsob, kdy je slovní zásoba umístěna na konci učebnice a je řazena do oddílů podle příslušnosti k jednotlivým lekcím.

Seznam slovíček *neobsahuje překlad slovíček* do mateřského jazyka.

- Výhodou tohoto principu je jeho přehlednost, praktičnost a jednoduchost.

3.2 Porovnání učebnic z hlediska kritérií použitých při výběru slovní zásoby

Z analýzy učebnic z hlediska kritérií použitých pro výběr slovní zásoby a z tabulky na **str. 67** vyplývá, že v posuzovaných učebnicích byla při výběru slovní zásoby

zohledňována téměř stejná kritéria a že jejich autoři kladli v první řadě shodně důraz především na:

- věk žáků, pro které je učebnice určena
- autentičnost použitého jazyka, materiálů a situací
- užitečnost slovní zásoby
- kontextualizaci slovní zásoby
- na procvičování slovní zásoby
- na vhodný obrazový materiál a grafické provedení

V odlišné míře je ve všech učebnicích zohledněn i multikulturní princip; důraz na autonomii žáka a seskupování slovní zásoby podle tématu najdeme v učebnicích Opportunities Beginner a The New You and Me 2, zatímco v učebnici Flying Start 2 úplně chybí.

Vysvětlivky k tabulce na následující straně:

V tabulce je graficky znázorněna míra uplatnění výše zmiňovaných kritérií pro výběr slovní zásoby, a to podle jednotlivých učebnic a jednotlivých kritérií.

Použité symboly:

✓✓✓ - na toto kritérium je kladen primární důraz

✓✓ - oddíly zohledňující dané kritérium se v učebnici nebo pracovním sešitě objevují pravidelně

✓ - toto kritérium je v učebnici zohledněno, ale není na něj kladen primární důraz

✓✓* - tento symbol ve sloupci **Obrazový materiál a grafické provedení** znamená, že kvalita a atraktivita použitých obrázků není v tomto případě tak vysoká jako u ostatních učebnic

✗ - toto kritérium není v učebnici zohledněno

Kritérium	Věk žáka	Autentičnost	Užitečnost	Multikulturní princip	Autonomie žáka	Kontextualizace	Procvičování slovní zásoby	Obrazový materiál a grafické provedení	Seskupování slovní zásoby podle tématu
Učebnice									
Opportunities Beginner	✓✓✓	✓✓✓	✓✓✓	✓✓	✓✓	✓✓✓	✓✓✓	✓✓✓	✓✓✓
The New You and Me 2	✓✓✓	✓✓✓	✓✓✓	✓	✓	✓✓✓	✓✓✓	✓✓✓	✓
Flying Start 2	✓✓✓	✓✓✓	✓✓✓	✓	✗	✓✓✓	✓✓✓	✓✓✓*	✗

3.3 Porovnání učebnic z hlediska práce se slovní zásobou

Způsob práce se slovní zásobou se odvíjí od způsobu, jakým je v učebnici slovní zásoba umístěna a uspořádána - umístění a uspořádání slovní zásoby v učebnicích viz příslušné kapitoly v oddíle Analýza učebnic. Je-li uspořádání slovní zásoby (abecední seznam, rozdělení podle lekcí, překlad do mateřského jazyka) a její prezentaci věnována dostatečná pozornost, je tak výrazně usnadněna práce učiteli i žákovi.

Z učebnic zkoumaných v této diplomové práci je z tohoto hlediska nejlépe vyřešena učebnice **The New You and Me 2**, protože jako jediná **obsahuje**:

- abecední seznam slovní zásoby
- rozdělení slovní zásoby podle příslušnosti k jednotlivým lekcím
- překlad slovíček do mateřského jazyka
- prezentaci vybrané slovní zásoby prostřednictvím obrázků (Picture Dictionary)
- prezentaci nové slovní zásoby v kontextu (Words in context)

Učebnice **Opportunities Beginner** ve srovnání s učebnicí **The New You and Me** **neobsahuje**:

- rozdělení slovní zásoby podle příslušnosti k jednotlivým lekcím
- překlad slovíček do mateřského jazyka

Učebnice **Flying Start 2** ve srovnání s učebnicí **The New You and Me** **neobsahuje**:

- abecední seznam slovní zásoby
- překlad slovíček do mateřského jazyka
- prezentaci nové/vybrané slovní zásoby prostřednictvím obrázků
- prezentaci nové slovní zásoby v kontextu

Z porovnání učebnic z hlediska práce se slovní zásobou vyplývá, že největší pozornost je slovní zásobě věnována v učebnici **The New You and Me 2**, takže by se podle ní učitelům i žákům mělo pracovat nejsnáze a nejefektivněji, zatímco u

zbývajících dvou učebnic si učitel bude muset některé výše zmíněné aktivity připravit a doplnit sám.

3.4 Porovnání učebnic z hlediska procvičování slovní zásoby

Společným rysem pro všechny zkoumané učebnice z hlediska procvičování slovní zásoby je, že jejich součástí je pracovní sešit, který v první řadě slouží právě k procvičování, a to především slovní zásoby a gramatiky. U Opportunities Beginner se jedná o **Language Powerbook (97 stran)**, u The New You and Me 2 o **Workbook (112 stran)** a u Flying Start 2 o **Activity Book (45 stran)**. V pracovním sešitě každé učebnice je procvičování slovní zásoby věnován dostatek prostoru a slovní zásoba je procvičována v řadě různorodých cvičeních, jejichž typy jsou detailně popsány v příslušných kapitolách. Hlavní výhody pracovních sešitů **Language Powerbook** a **Workbook** ve srovnání s pracovním sešitem **Activity Book** spočívají:

- v tom, že cvičení primárně zaměřená na slovní zásobu jsou v pracovním sešitě označena
- v délce, respektive počtu stránek - **Activity Book** je ve srovnání s ostatními dvěma pracovními sešity výrazně kratší, a tudíž je v něm i méně cvičení a méně příležitostí k procvičení a upevnění slovní zásoby

Slovní zásoba však není procvičována pouze v k tomuto účelu určených pracovních sešitech, ale je procvičována i v rámci učebnic; u Opportunities Beginner a Flying Start 2 se jedná o **Students' Book**, u The New You and Me 2 o **Textbook**. Všechny tři učebnice vycházejí především z principu kontextualizace a autentičnosti, takže **pro všechny platí, že:**

- procvičování slovní zásoby probíhá v kontextu a nejedná se o procvičování izolované slovní zásoby
- nabízejí žákovi procvičení slovní zásoby v komunikativních cvičeních
- procvičují slovní zásobu, se kterou se žák setká v reálných situacích

Z rozboru a porovnání učebnic z hlediska procvičování slovní zásoby vyplývá, že v tomto směru jsou si učebnice velmi podobné a **vycházejí ze stejných principů**, tzn.:

- z procvičování kontextualizované slovní zásoby formou komunikativních cvičení, ve kterých žáci současně procvičují i jiné dovednosti, v učebnici
- z procvičování slovní zásoby ve cvičeních primárně zaměřených na slovní zásobu v pracovním sešitě

3.5 Porovnání učebnic z hlediska kontroly slovní zásoby

V každé z vybraných učebnic se nachází samostatný oddíl věnovaný kontrole, který je zaměřen hlavně na probranou slovní zásobu a gramatické jevy, avšak každá z učebnic je po této stránce řešena odlišným způsobem.

Ze srovnání učebnic po stránce kontroly slovní zásoby je zjevné, že kontrole slovní zásoby prostřednictvím k tomu určených samostatných oddílů se nejvíce věnuje učebnice **Opportunities Beginner**, která obsahuje:

- kontrolní oddíl v učebnici - **Review**
- kontrolní oddíl v pracovním sešitě - **Check your grammar and vocabulary**

Učebnice **Flying Start 2** obsahuje:

- kontrolní oddíl v učebnici - **Language Focus**

Učebnice **The New You and Me 2** obsahuje:

- kontrolní oddíl v pracovním sešitě - **Revision**

Společným rysem kontrolních oddílů ve všech učebnicích je, že:

- kontrolní oddíly se pravidelně opakují

avšak **liší se**:

- v intervalech, po kterých se objevují
- v množství lekcí, ke kterým se kontrola slovní zásoby vztahuje

v učebnici **Opportunities Beginner** se kontrolní oddíl **Review** se v učebnici objevuje po každých dvou lekcích a kontrolní oddíl **Check your grammar and vocabulary** v pracovním sešitě na závěr každé lekce

v učebnici **The New You and Me 2** se oddíl **Revision** objevuje na začátku každé lekce pracovního sešitu

v učebnici **Flying Start 2** je oddíl **Language Focus** součástí každé páté lekce učebnice

- v označení, respektive neoznačení jednotlivých oddílů

v učebnici **Opportunities Beginner** jsou cvičení zaměřená na slovní zásobu označena pouze v učebnicovém Review, a to nadpisem Vocabulary

v učebnici **The New You and Me 2** jsou cvičení zabývající se primárně slovní zásobou v rámci Revision označena příslušnými nadpisy

v učebnici **Flying Start 2** není u cvičení v oddíle Language Focus uvedeno, na co se daná cvičení zaměřují

3.6 Porovnání učebnic z hlediska grafické úpravy cvičení a pokynů pro jejich vypracování

Z hlediska grafické úpravy cvičení a pokynů pro jejich vypracování lze u analyzovaných učebnic říci, že v tomto směru jsou všechny učebnice koncipovány stejným způsobem, najdeme u nich tedy řadu společných rysů. Ve všech učebnicích a pracovních sešitech jsou:

- jednotlivá cvičení přehledně číslována
- jednotlivá cvičení oddělena od ostatních cvičení
- zadání cvičení graficky zvýrazněna a odlišena od textu cvičení
- cvičení doplňována barevným obrazovým materiálem v učebnici a černobílým v pracovním sešitě
- poslechová cvičení označena příslušným symbolem
- cvičení uvedena stručnými a jasnými pokyny v cílovém jazyce

Jediné, v čem se z tohoto hlediska učebnice liší je:

- odlišné formulování pokynů používaných u cvičení na slovní zásobu, tzn. že u stejných typů cvičení se v různých učebnicích objevují různé typy pokynů

3.7 Porovnání učebnic z hlediska, jestli se jedná o traditional nebo communicative textbook

Z rozboru jednotlivých učebnic a z kritérií stanovených k posouzení učebnice z hlediska, jestli se jedná o traditional nebo communicative textbook, popsanych v úvodu praktické části jednoznačně vyplývá, že v případě učebnic **Opportunities Beginner, The New You and Me 2 a Flying Start 2** se jedná o communicative textbook, protože:

- zdůrazňují komunikativní funkce jazyka, tzn. funkce, pro které je jazyk používán
- při výběru témat a slovní zásoby zohledňují zájmy a potřeby žáka
- poměr mezi aktivitami zaměřenými na mluvení, poslech, čtení a psaní je vyvážený
- používají autentický jazyk každodenního života
- kladou důraz na práci ve dvojicích a ve skupinách
- s výjimkou překladu slovní zásoby je v nich používán pouze cílový jazyk
- zohledňují multikulturní princip
- vycházejí z principu kontextualizace

3.8 Porovnání učebnic z hlediska rozdělení slovní zásoby na aktivní a pasivní

Rozbor vybraných učebnic ukázal, že ani v jedné z nich není slovní zásoba rozdělena na tu, kterou by si žák měl osvojit aktivně a na tu, kterou by si měl osvojit pasivně. Lze však předpokládat, že slovní zásobu, které je věnována největší pozornost, tzn. která se v rámci lekce objevuje v různých kontextech a cvičeních, jejíž znalost je ověřována v kontrolních oddílech a která se v učebnici cyklicky opakuje, si žáci osvojí aktivně, zatímco slovní zásobu, která se objevuje např. v rámci doplňkových textů si žáci osvojí pasivně anebo vůbec ne. Úspěšnost osvojení si slovní zásoby samozřejmě závisí ještě na mnoha jiných faktorech (problematika aktivní a slovní zásoby viz teoretická část diplomové práce) a především na individuálních

možnostech a schopnostech žáka, takže nikdy není možné předem přesně určit, kterou slovní zásobu si žák osvojí aktivně a kterou pasivně.

3.9 Porovnání učebnic z hlediska množství slovní zásoby

Jak již bylo zmíněno v rozboru učebnice Flying Start 2, je počet slovíček obsažený v této učebnici nižší než v ostatních dvou učebnicích. V učebnici **Flying Start 2** se celkový počet slovíček pohybuje podle hrubého odhadu mezi **700 - 800** výrazy, zatímco v učebnicích **The New You and Me 2** a **Opportunities Beginner** je jejich počet kolem 1 000.

Vysvětlivky k tabulce na následující straně

V tabulce jsou graficky zpracovány výsledky porovnání učebnic týkající se kontroly slovní zásoby, přehlednosti učebnic, rozlišení učebnic z hlediska, zda se jedná o communicative nebo traditional textbook, a z hlediska rozlišování slovní zásoby na aktivní a pasivní.

Použité symboly:

✓ = ANO

✗ = NE

Kritérium	Kontrola slovní zásoby v učebnici	Kontrola slovní zásoby v pracovním sešitě	Velmi dobrá přehlednost učebnice a pracovního sešitu	Traditional textbook	Communicative textbook	Rozlišení slovní zásoby na aktivní a pasivní
Učebnice						
Opportunities Beginner	✓	✓	✓	✗	✓	✗
The New You and Me 2	✗	✓	✓	✗	✓	✗
Flying Start 2	✓	✗	✓	✗	✓	✗

3.10 Závěrečné shrnutí

Cílem praktické části této diplomové práce bylo seznámit se s kritérii pro posouzení učebnic z hlediska slovní zásoby a typologií cvičení používaných pro práci se slovní zásobou, následně na základě těchto kritérií vybrané učebnice zanalyzovat a vzájemně porovnat a zjistit, zda se jedná o učebnici založenou na moderním nebo tradičním přístupu k výuce cizích jazyků a jaká kritéria byla při její tvorbě zohledněna.

Z rozboru a srovnání učebnic jednoznačně vyplynulo, že učebnice **Opportunities Beginner, The New You and Me 2 a Flying Start 2** mají

1. řadu shodných rysů a sice, že:

a) patří mezi moderní učebnice vycházející z principů komunikativní metody zohledňující moderní poznatky v přístupu ke slovní zásobě, na jejímž základě kladou důraz především na:

- komunikativní funkce jazyka a jeho autentičnost
- věk, potřeby a zájmy žáka
- užitečnost, procvičování a kontrolu slovní zásoby
- princip kontextualizace prostřednictvím různorodých cvičení a textů
- princip názornosti prostřednictvím vhodného a zajímavého obrazového materiálu

a zohledňují i:

- multikulturní princip

b) jsou z hlediska kritérií použitých pro výběr slovní zásoby a míry jejich uplatnění na srovnatelné úrovni - viz tabulka **str. 67**

c) nerozlišují mezi slovní zásobou určenou k aktivnímu a pasivnímu osvojení

d) usilují o zprostředkování cizího jazyka žákovi zábavnou a přirozenou formou

e) usnadňují a zefektivňují práci učitele prostřednictvím konkrétních rad, pokynů, návodů a doplňkových aktivit v příručce učitele

f) věnují procvičování slovní zásoby pozornost převážně v pracovním sešitě

g) dbají na přehledné uspořádání a označení jednotlivých cvičení

2. se v některých rysech liší, a sice:

- ve způsobu umístění a uspořádání slovní zásoby
- ve způsobu prezentace nové/vybrané slovní zásoby
- ve způsobu práce se slovní zásobou
- v seskupování slovní zásoby
- v celkovém množství slovní zásoby

Závěr

Cílem této diplomové práce bylo seznámit se hlouběji a podrobněji s problematikou slovní zásoby v učebnicích angličtiny pro 2. stupeň ZŠ a na základě získaných poznatků zanalyzovat a porovnat tři vybrané učebnice angličtiny určené pro výuku na 2. stupni ZŠ z hlediska jejich přístupu k uspořádání, prezentaci a práci se slovní zásobou. V souvislosti s tím byla práce ve své první (teoretické) části zaměřena především na obecné poznatky o slovní zásobě a na problematiku se slovní zásobou úzce související a druhá část spočívala v aplikaci teoretických poznatků do praxe formou detailního rozboru učebnic, který měl ukázat, do jaké míry a v čem konkrétně se učebnice, co se slovní zásoby týče, shodují a odlišují. Výsledky rozboru jednotlivých učebnic a jejich vzájemné porovnání byly popsány a shrnuty ve třetí části praktické části, jejíž součástí je jak slovní zhodnocení, tak i grafická prezentace důležitých údajů formou tabulek.

Smyslem diplomové práce bylo nejen prohloubit si již stávající poznatky o slovní zásobě, ale také získat poznatky nové a naučit se posoudit a zhodnotit kvalitu učebnice z hlediska jejího přístupu ke slovní zásobě.

Z tohoto pohledu pro mě byla diplomová práce významným přínosem jak v oblasti teoretické, tak v oblasti praktické, takže její cíl a smysl byly naplněny.

Summary

This Diploma Thesis deals with the vocabulary in English textbooks for second level of primary schools and it is divided into three main parts - the theoretical part, the practical part and the conclusion.

The first aim of the Diploma Thesis is to make familiar with the vocabulary from the standpoint of theory through the medium of subject publications and texts. This is done in the initial (theoretical) part. This part is based on introduction of vocabulary from its general standpoint and contains chapters that deal with the definitions of vocabulary, development of vocabulary and its importance within the language teaching methods (audio-lingual method and Natural Approach), vocabulary criteria taken into account in language textbooks, discuss the mutual relationship between vocabulary and memory and the advantages of contextualized vocabulary and context clues, recommend several practical methods putting emphasis on active involvement of pupils into the learning process and mention the aspects of active and passive vocabulary.

The second aim of this Diploma Thesis is to put the acquired theoretical knowledge into practice and analyse three chosen English textbooks in term of vocabulary. The first step was the choice of textbooks commonly used for teaching English at primary schools. The choice reflected my personal experience - I chose those textbooks which I had opportunity to work with during my teaching practice at the primary schools and in language courses for children. The following steps were establishing the criteria for the analysis, the analysis itself and the last step consisted in comparison of results and presenting the conclusion.

The analysis of all the textbooks is carried out according to the same criteria to show easily the features in which the textbooks differ, it deals mainly with the ways of presentation, practising and controlling the vocabulary (including the types of exercises used for this purpose) and is finished by a short general summary of each textbook. Then the results from this analysis were used as a base for the final

comparison pointing out the main specific features of each textbook and showing its advantages and disadvantages.

From the analysis and the subsequent comparison emerged that the chosen textbooks have quite a lot of identical features, are based on the same principles and follow the same aims. The most essential information is also compiled in two tables.

The last part of this Diploma Thesis is a short conclusion that reminds the aims of the Diploma Thesis already mentioned in the introduction, describes briefly the individual parts and summarizes and comments on the results.

Bibliografie:

Coady, J. and T. Huckin. 1997. *Second Language Vocabulary Acquisition*. Cambridge: Cambridge University Press.

Diller, D. 2007. *Making the Most of Small Groups: Differentiation for All*. Portland: Stenhouse Publishers.

Gairns, R. and S. Redman. 1986. *Working with Words: A Guide to Teaching and Learning Vocabulary*. Cambridge: Cambridge University Press.

Gough, Ch. 2002. *English Vocabulary Organiser: 100 Topics for Self-study*. Thomson Heinle.

Grant, N. 1987. *Making the Most of Your Textbook*. New York: Longman.

Harmer, J. 1991. *The Practice of English Language Teaching*. New York, London: Longman.

Jesenská, P. 2006. *Anglický jazyk ako lingua franca (EFL - English as Lingua Franca)*. Univerzita Mateja Bela.

McCarthy, M. 1990. *Vocabulary*. Oxford: Oxford University Press.

McCarthy, M. and F. O'Dell. 1994. *English Vocabulary in Use*. Cambridge: Cambridge University Press

Nunan, D. 1991. *Language Teaching Methodology: A Textbook for Teachers*. Prentice Hall.

Stevick, E. 1982. *Teaching and Learning Languages*. Cambridge: Cambridge University Press

Stevick, E. 1989. *Success with Foreign Languages: Seven Who Achieved It and What Worked for Them*. Prentice Hall.

Ur, P. 1996. *A Course in Language Teaching: Practice and Theory*. Cambridge: Cambridge University Press.

Wilkins, D. A. 1976. *Notional Syllabuses*. Oxford: Oxford University Press

Help for English. [online]
<<http://www.helpforenglish.cz>>

Vocabulary in context. [online]

<<http://www.montgomerycollege.edu/~steuben/vocabularycontext.htm>>

Forum online. [online]. c1997, last revision 30th September 1999.

<http://dosfan.lib.uic.edu/usia/E-SIA/forum/vols/vol37/no3/p10.htm#special_ret_33>

Paměť a učení. [online]. Last revision 18th April 2006.

<<http://mujweb.cz/www/kolumbersky/pamet.htm>>

Language in India: Vocabulary Education. [online]

<<http://www.languageinindia.com/nov2002/vocabulary.htm>>

